

09

Guies de política educativa local

La coeducació des dels ajuntaments

Diputació
Barcelona

09

Guies de política educativa local

La coeducació
des dels ajuntaments

Primera edició

Març 2024

Textos

© Núria Solsona Pairó

Copyright de l'edició

© Diputació de Barcelona

Edició i producció

Subdirecció d'Imatge Corporativa
i Promoció Institucional

Coordinació tècnica

Gerència de Serveis d'Educació

Dipòsit legal

B 6221-2024

Índex

Presentació	05
Introducció	08
1. La coeducació a Catalunya: conceptes i reflexions	12
1.1. Aclariments conceptuals des dels feminismes i la coeducació	12
1.2. Genealogies femenines: el fil de l'educació per a les nenes i les dones a Catalunya	15
1.3. Marc legal actual	18
1.4. Les pràctiques coeducatives	19
2. Reptes educatius actuals en l'àmbit de la coeducació	22
2.1. Equitat educativa	26
2.2. Ciutats Educadores	30
2.3. Escoles i equipaments educatius	32
2.4. Oportunitats educatives	37
3. Principals propostes de treball coeducatives	40
3.1. Diagnosi amb mirada interseccional	40
3.2. Desconstrucció dels estereotips sexistes	43
3.3. Masculinitats, sabers de les dones i sabers de les cures	45
3.4. L'educació afectivosexual	48
3.5. La prevenció de les violències masclistes	51
3.6. L'assetjament escolar	54
3.7. Comunicació i llenguatges des dels equipaments educatius	55
3.8. Banc de recursos i materials coeducatius	57
3.9. Els estereotips de gènere en els videojocs i la ficció	59
3.10. Formació dels agents educatius	64
3.11. Orientació acadèmica i professional no sexista	67
3.12. L'abandonament educatiu prematur i la perspectiva interseccional	70
3.13. La participació de les noies en les STEAM (ciències, tecnologia, enginyeria, arts i matemàtiques)	72
4. Conclusions	76
Glossari terminològic	80
Bibliografia	86

Presentació

Tot i els avenços socials en la consecució de l'equitat de gènere, en part gràcies a l'accés de les noies a l'educació i l'èxit de les seves trajectòries educatives i vitals, encara vivim en una cultura amb valors masclistes i androcèntrics. Les violències cap a les dones i les nenes en són una de les conseqüències més greus. Un dels elements més preocupants és el retrocés en les idees igualitàries i la negació de la violència masclista per part de nois joves. Un 20 % dels nois nega que la violència de gènere existeixi, i únicament un 50 % considera que és un problema greu, segons recull l'estudi *Percepciones y discursos de adolescentes españoles sobre masculinidades y violencia de género*, publicat el maig de 2023 per la Fundación Fad Juventud.

Aquestes dades ens fan veure que és imprescindible educar per a la igualtat, per tal que nois i noies tinguin valors democràtics, de respecte a la diversitat i de pensament crític davant els missatges sexistes que reben cada dia. El llegat de la coeducació –juntament amb els nous postulats de les pedagogies feministes– aporta una visió crítica de l'educació, nous continguts pedagògics i pràctiques vers l'aprenentatge.

Fa molts anys que el món local incorpora la coeducació en el desenvolupament de les seves polítiques educatives, entenent que la ciutat feminista és una condició imprescindible per assolir l'equitat. I és que els ajuntaments tenen un paper clau en la promoció de la coeducació. En primer lloc, perquè intervenen en l'educació formal, no formal i informal, de manera compartida amb altres agents educatius com les famílies, les escoles i la xarxa d'equipaments del territori. En segon lloc, perquè són presents al llarg de tot el cycle vital de les persones: des dels primers aprenentatges de la petita infància a les escoles bressol municipals fins a la formació de persones adultes, passant pels programes d'orientació dels itineraris educatius dels joves. I en tercer lloc, perquè els caracteritza una clara dimensió comunitària, ja que promouen una educació ciutadana que necessàriament ha d'incloure els valors de la igualtat de gènere i l'eliminació de les violències masclistes.

Conscients, doncs, de la importància de promoure la coeducació des de les polítiques municipals, hem volgut incorporar aquesta temàtica a la col·lecció «Guies de política educativa local», amb la intenció d'oferir a les persones electes i a càrrecs directius municipals amb responsabilitats en l'àmbit de l'educació diferents propostes per implementar estratègies coeducatives des dels ajuntaments. I ho hem fet encarregant els continguts a una persona experta en la matè-

ria, Núria Solsona, i amb la participació dels ajuntaments de Barberà del Vallès, Cardedeu, el Prat de Llobregat i Vitòria, als quals agraïm la seva col·laboració desinteressada.

En concret, aquesta guia reconeix la contribució dels feminismes i la coeducació en les polítiques educatives i la seva rellevància en el context actual, un moment que ens obliga a incloure necessàriament continguts com la socialització dels estereotips de gènere, les cures d'un/a mateix/a i de l'entorn, les masculinitats, la prevenció de les violències de gènere o una orientació que promogui vocacions i itineraris sense biaix de gènere.

Espero que aquest recurs sigui del vostre interès i que sigui una eina que contribueixi a refermar el compromís dels ens locals en favor de les ciutats i viles feministes i coeducatives.

Joan Josep Galiano Peralta
President de l'Àrea d'Educació

Glòria Colom i Puigbó
Diputada adjunta. Àrea d'Educació

Introducció

La coeducació, clau per a l'èxit social i educatiu

Si es demanés quin és l'estat actual de la coeducació, algunes persones no sabrien de què s'està parlant, i en canvi d'altres, relacionades amb el món de l'educació, probablement dirien que la majoria d'escoles ja són coeducatives. Com és possible que es produeixin situacions tan diferents?

Per aclarir aquesta paradoxa, és important aprofundir en la presència de la coeducació en l'entorn i en les institucions. Moltes persones no són conscients del sexisme subjacent en totes les esferes de la vida, perquè han estat socialitzades en unes pautes culturals que han interioritzat i naturalitzat (Mirta Lojo, 2022). Hi ha persones que defensen que parlar d'homes i dones, de nens i nenes, etc., és el nucli central de la coeducació. I d'altres que ni tan sols utilitzen un llenguatge inclusiu. Per aprofundir en el tema, cal qüestionar-se allò que es dona per descomptat en el dia a dia.

La coeducació en un sentit ampli és un dels principals **motors del sistema educatiu**, ja que afecta la formació integral i la vida de les futures generacions. Hi ha escoles verdes, escoles actives, escoles bilingües, escoles compromeses amb l'entorn, però no escoles coeducatives o feministes. Efectivament, hi ha moltes experiències coeducatives repartides pel territori, impulsades pels municipis i les seves polítiques coeducatives, per les regidories d'educació i pels equipaments educatius, a més del professorat i les escoles. Algunes abasten un nivell educatiu; d'altres, una matèria o dues, o el conjunt de la localitat, i a vegades duren mentre la professora o el professor que les lidera forma part del centre.

Recorda

La coeducació en un sentit ampli és un dels principals motors del sistema educatiu, ja que afecta la formació integral i la vida de les futures generacions.

Moltes escoles i institucions educatives mixtes creuen que ja són coeducatives pel sol fet de tenir les nenes i els nens junts al mateix espai, però això no és cert.

Un ecosistema educatiu sense coeducació genera costos en molts àmbits:

1. **Costos econòmics**, ja que difícilment es pot tenir cura del planeta si no es té cura de les persones. I a més, pel que fa al mercat laboral, la manca de perspectiva de gènere provoca una pèrdua de talent femení, ja que, malgrat tenir la formació necessària, algunes dones no acaben treballant en la professió.

2. **Costos socials**, ja que volem convidaure en harmonia i tenim la responsabilitat d'educar sense estereotips sexistes les noves generacions, que volem que visquin sense relacions de violència.

3. **Costos individuals i familiars**, ja que un ecosistema educatiu sense coeducació afecta l'autoestima i el benestar de les noies i els nois, que són obligats a seguir uns patrons de comportament imposats pels rols sexistes.

L'ampliació de la intervenció dels ajuntaments en educació es veu reforçada per l'ampliació del concepte d'educació. L'essència de l'educació als municipis comença en l'àmbit escolar propi de l'etapa infantil, però es basa en la formació al llarg de tot el cicle vital, des de la petita infància

cia fins a les persones adultes. I en la relació de l'escola amb la resta d'àmbits educatius (família, entorn, lleure, etc.). Amb aquesta perspectiva, la majoria de governs locals estan desenvolupant **polítiques educatives** més enllà de les competències que l'ordenament jurídic els atribuïa com a pròpies. A més, hi ha una voluntat de donar resposta a les demandes socials existents des del compromís per la millora educativa i amb la convicció que les polítiques de proximitat permeten aconseguir aquesta millora de manera més efectiva (Albaigés, 2018).

Aquest escenari d'intervenció municipal s'ha anat reforçant amb una realitat socioeducativa cada cop més complexa, amb fenòmens tan diversos com l'ampliació i el desenvolupament dels drets educatius o l'augment de demandes i exigències socials en relació amb l'escolaritat per part de les famílies i de la societat en general. Cal afegir-hi, a més, una nova realitat: la prolongació de l'etapa d'escolarització obligatòria i l'allargament de les trajectòries escolars, així com l'abandonament escolar prematur. També han fet més complexa aquesta realitat l'impacte de les migracions i la incorporació de necessitats educatives específiques al sistema educatiu, sense oblidar els problemes creixents de conciliació de la vida laboral i familiar. Finalment, hi influeix la pressió creixent sobre l'escola per aconseguir millorar l'èxit escolar, que obliga a plantejar polítiques més flexibles, integrals i integrades, acompanyades pels diferents agents educatius, a escala territorial.

Les polítiques públiques per impulsar la coeducació i les escoles feministes es caracteritzen per diferents **factors**, entre els quals cal destacar els següents:

- La legislació vigent i la seva aplicació.
- Les partides pressupostàries que s'hi destinen.
- L'estructura organitzativa de les institucions educatives i dels municipis focalitzada en la coeducació.

- La formació inicial i permanent específica en coeducació del professorat i del personal tècnic d'educació.
- La disponibilitat de recursos coeducatius específics adreçats al professorat i al personal tècnic dels municipis.

En definitiva, la implantació de la coeducació, que ha d'obrir el camí cap a les escoles feministes, requereix la creació del següent:

- **Consensos** entre els agents socials, polítics i educatius per impulsar plans d'actuació coeducativa a tots els municipis de Catalunya.
- **Accions a llarg termini** que vagin més enllà de les experiències puntuals que hem tingut fins ara.

Els **objectius** d'aquesta guia de treball són dos:

1. Clarificar la vigència de la coeducació i l'educació feminista en les nostres institucions educatives.
2. Proposar línies de treball estratègiques per al treball coeducatiu en l'àmbit local.

En el primer apartat, es presenten el marc teòric necessari per abordar la coeducació, una breu pinzellada de les genealogies femenines i el marc legal actual que emmarca la coeducació. En el segon apartat, s'assenyalen els reptes educatius i s'analitzen les polítiques educatives específiques per a l'educació no formal i informal i les aportacions de la coeducació. En el tercer apartat, es proposen elements d'anàlisi per a la diagnosi de la coeducació i les principals línies de treball que aporta l'educació feminista. I en l'últim apartat, es proposa una reflexió final sobre les accions dels governs locals per promoure la coeducació.

01.

La coeducació a Catalunya: conceptes i reflexions

1.1. Aclariments conceptuals des dels feminismes i la coeducació

El marc conceptual sempre és necessari perquè la coeducació no es consideri una actuació banal o simplificada i realment impliqui un canvi de perspectiva educativa que abasti tota la comunitat educativa. Els **feminismes** transformadors han considerat que l'educació és un dels principals agents transformadors per construir societats equitatives i justes socialment. A més a més, aquests feminismes han aportat una visió crítica i emancipadora, ja que no només han reivindicat el dret a l'educació de les nenes i les dones, sinó que han qüestionat els valors patriarcals d'una educació neutra que reproduïx els rols i estereotips sexistes.

Els **ajuntaments** han promogut la coeducació amb activitats de sensibilització per a la igualtat de gènere als centres escolars, en el lleure i en el fora escola. També han estat capdavanters a l'hora d'implementar la coeducació durant la petita infància a les escoles bressol municipals i a l'hora de fer èmfasi en la funció educativa de les famílies per educar sense estereotips de gènere.

En el context actual, davant la situació de crisi i l'augment de les desigualtats socials, la **coeducació** i les **pedagogies feministes** han pres rellevància per la neces-

sitat de formar i educar per a una nova ciutadania capaç de donar respostes a grans reptes (crisi climàtica, tensions socials, noves discriminacions). I en aquest sentit, el municipi, per la seva dimensió local, és el terreny on ens juguem la construcció d'una societat sense exclusions i amb justícia social, i l'accés a aquesta societat.

Sovint hi ha algunes confusions sobre què s'entén per **coeducació**. A vegades, es pensa que la coeducació ja és present a l'escola mixta actual, o bé que coeducar es refereix només a educar aspectes relacionats amb la cura. L'escola mixta, on van junts nenes i nens, no és coeducativa.

Important

La coeducació comporta la promoció d'una educació amb una visió polièdrica que potencii la igualtat real d'oportunitats i l'eliminació de tota mena de discriminació per raó de sexe, així com la integració, de manera explícita i amb continguts d'aprenentatge, de la perspectiva de gènere.

La coeducació té darrere seu un llarg camí, des de la Segona República, i és sobretot un canvi cultural que ha d'eliminar l'androcentrisme i construir una cultura en la qual les tasques atribuïdes als dos gèneres tinguin el mateix valor, alhora que ha de fer desaparèixer la imposició dels gèneres en funció dels sexes (Solsona, 2016).

La coeducació representa un procés intencionat d'intervenció amb mirada feminista. Actualment, s'observen intents del sistema patriarcal per apropiarse del terme *coeducació*; per això, es parla d'*educació feminista*. Les pedagogies feministes, que es relacionen amb altres pedagogies emancipadores, són capaces de transfor-

Recorda

La coeducació representa un procés intencionat d'intervenció amb mirada feminista.

mar l'escola i donar resposta a l'esperança d'una educació en llibertat, justícia i benestar. Tenim al darrere una llarga història de pedagogies de l'emancipació, i sabem per la pràctica que, des d'aquesta perspectiva, tots els àmbits de les comunitats educatives poden evolucionar de manera significativa cap a una educació de qualitat basada en la justícia social (Otero, 2022).

Al llarg d'aquesta guia s'alternaran els termes *coeducació* i *educació feminista* per referir-se a les transformacions necessàries en l'àmbit educatiu des d'una perspectiva feminista interseccional. La mirada interseccional permet entendre i respondre com s'encreuen el gènere i altres eixos de desigualtat i com aquests encreuaments configuren experiències d'opressió i privilegi (Lojo, 2022). Per tant, cal incorporar progressivament en el marc conceptual, teòric i metodològic una perspectiva interseccional aplicada; cal tenir en compte el sexe/gènere, la classe social, els graus de funcionalitat i l'origen ètnic i cultural.

Anys enrere es treballava fonamentalment amb les manifestacions del sexisme que es produïen de manera preferent en l'adolescència, però avui sabem que les nenes i els nens, des del moment del naixement, reben estímuls diferencials que conformen la seva personalitat. D'altra banda, sobre una criatura, a més del gènere, actuen altres eixos discriminadors com ara la classe, l'ètnia i les seves capacitats, entre altres.

Important

La diversitat de persones formades –dones i homes de diferent origen social i cultural– comporta un factor de riquesa i de millora de l'activitat de la societat, a més de constituir un objectiu de justícia social i d'equitat.

Els **agents socialitzadors** més importants són la família, l'escola i l'entorn, ja que són els principals agents que transmeten els missatges que condicionaran la construcció de les personalitats i les identitats de les criatures i la gent jove. És per això que, per avançar en la coeducació, calen la col·laboració i la creació de sinergies entre els diferents agents socialitzadors.

1.2. Genealogies femenines: el fil de l'educació per a les nenes i les dones a Catalunya

Per construir una genealogia femenina, interessa recollir algunes dades sobre dones importants en la història de l'educació a Catalunya. Transmetre el passat i els coneixements femenins és una tasca imprescindible. Les polítiques del present no són independents de com es construeix, com es narra el passat; en qualsevol cas, es vol escapar de visions simplistes, simplificades i simplificadores de la complexa història social, cultural i política de les dones, de dones i homes, així com dels feminismes dels segles passats.

Sabies que

A finals del segle XVII es crearen a Espanya les primeres escoles de nenes, amb la finalitat que les nenes poguessin aprendre algun ofici per poder guanyar-se la vida (Subirats, 2017). La Llei d'instrucció pública del 9 de setembre de 1857, més coneguda com a Llei Moyano –cognom del ministre de Foment que la va signar, Claudio Moyano Samaniego–,

fixava l'obligatorietat de l'ensenyament entre els 6 i els 9 anys. El 1860 hi havia una taxa d'analfabetisme global del 58 % entre els homes i del 88 % entre les dones, una situació que s'aniria revertint molt a poc a poc.

Al llarg del segle XIX les dones van aconseguir avenços considerables pel que fa a l'educació. La necessitat de crear escoles de nenes i les exigències de tipus moral de la ideologia de les esferes separades van donar lloc a una demanda creixent de dones mestres. Si a mitjan segle XIX la feina de mestra es limitava a la incipient xarxa d'escoles femenines, a final de segle començava a consolidar-se la figura de la mestra de nens i nenes (Ester Cortada, 2011).

En aquest període, les dones anomenades materialistes (atees), les espiritistes i lliurepensadores també van crear entitats femenines que van editar els primers llibres i publicacions considerats feministes. A Espanya hi ha Matilde Fernández, Amalia Domingo Soler, Isabel Vilà, Teresa Claramunt, Maria Marín o Emília Vilalta.

En l'àmbit del feminisme burgès, **Dolors Monserdà i Vidal** (1845-1919) va ser una de les figures rellevants. En el cens de 1860, tenia 15 anys i formava part del 12 % de dones alfabetitzades. Havia tingut la millor educació que els seus pares podien oferir-li, cosa que li va permetre tenir accés a la cultura i desenvolupar la seva creativitat literària. El 1869 Dolors Monserdà va escriure un article sobre la situació de la dona amb el títol «La instrucción en la mujer». Al *Congreso Pedagógico* de 1892, de la Institución Libre de Enseñanza, van començar a sentir-se les veus sobre la coeducació, com la de Francesc Ferrer i Guàrdia, que va recollir la feina feta per les lliurepensadores i espiritistes, o la de Rosa Sensat.

Francesca Bonnemaison (Barcelona, 1872-1949) va impulsar, a principis del segle XX, un projecte modern

i innovador per a la promoció de la dona. L'any 1909 va crear el primer centre dedicat exclusivament a la formació cultural i laboral de les dones a Europa. Va fundar l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, un espai únic i singular gràcies al qual moltes dones van tenir accés a la cultura i a la formació. Va ser la primera biblioteca de dones de tot Europa i també una de les primeres públiques de la ciutat.

Com a directora de l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona, Bonnemaison desenvolupà una intensa tasca pedagògica i organitzativa. Les alumnes podien estudiar-hi un ampli ventall de matèries, incloent-hi les científiques o tècniques, aprendre idiomes, assistir a conferències, fer esport, etc. Aquesta iniciativa pionera fou especialment significativa per a les dones obreres.

Poc abans de l'esclat de la Primera Guerra Mundial, el 1914, el 45 % dels habitants de Catalunya eren analfabets, i tot just començaven a projectar-se els primers grups escolars de Barcelona. El Patronat Escolar de l'Ajuntament de Barcelona comptava únicament amb cinc grups escolars quan arribà la dictadura de Primo de Rivera el 1923. **Rosa Sensat i Vilà** (1873-1961) va formar part d'un grup de pedagogues i pedagogs del primer quart del segle xx que van protagonitzar els canvis que es van introduir en l'ensenyament en l'època de la República. És una de les figures principals de la renovació pedagògica a Catalunya, així com de la introducció dels coneixements científics a la llar. Fundà l'Escola del Bosc de Montjuïc el 1914. Rosa Sensat defensà la necessitat que les dones continuessin lluitant per aconseguir els seus desitjos, amb l'objectiu d'aconseguir que es fessin lloc a la societat. Compartia amb **Carme Karr i Alfonsetti** (1865-1943) i **Leonor Serrano Pablo** (1890-1942) la idea de l'educació com a eina de dignificació i empoderament de la dona. I així ho expressava en les conferències que feia a l'Institut de Cultura i Biblioteca Popular de la Dona.

1.3. Marc legal actual

El marc legal de Catalunya disposa d'una extensa legislació i planificació de polítiques públiques que són centrals en el desenvolupament de la coeducació. La legislació catalana és prou avançada, si es compara amb països de l'entorn. Tenim, per exemple:

- La Llei d'educació de Catalunya (LEC, 2009) i el Pla per a la igualtat de gènere en el sistema educatiu (2015, en el marc de la LEC).
- Els decrets de currículum d'educació primària i secundària (2015).
- La Llei per garantir els drets LGTBI i per erradicar l'homofòbia, la bifòbia i la transfòbia (2014).
- La Llei d'igualtat efectiva d'homes i dones de Catalunya (2015) i el Pla estratègic de polítiques d'igualtat (2019-2022).
- La Llei d'igualtat de tracte i no-discriminació (2020).

En l'àmbit estatal, es disposa del següent:

- La llei educativa vigent LOMLOE (2020).
- La *Ley de Protección Integral a la Infancia y la Adolescencia frente a la Violencia, LOPIVI* (2021).
- La *Ley de Garantía Integral de la Libertad Sexual* (2022).
- I si anem més enrere, la *Ley para Erradicar la Violencia Machista* (2008).

De totes maneres, l'Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), en un informe sobre els cinc primers anys d'aplicació de la Llei catalana d'igualtat efectiva d'homes i dones ([avaluació de la Llei 17/2015](#)),

Sabies que

Totes aquestes lleis són fàcils de consultar en línia, si cal emmarcar legalment les accions a favor de la coeducació.

és molt crític amb la seva implantació i detecta resistències institucionals i personals. Indica que no s'ha desenvolupat amb un reglament que permeti concretar-ne més l'aplicació.

El procés de descentralització política en l'àmbit educatiu ha afavorit que els ajuntaments assumissin competències i marges de corresponsabilitat cada cop més grans. La Llei 2/2006, de 3 de maig, d'educació (LOE), i especialment la Llei 12/2009, de 10 de juliol, d'educació (LEC), van ser un pas significatiu per a la consolidació dels ajuntaments com a administració educativa al territori.

El Decret d'infantil, Decret 21/2023, de 7 de febrer, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació infantil (DOGC núm. 8851, de 9.2.2023), incorpora com a novetat la coeducació i l'educació afectivosexual en aquesta etapa. Es considera que ajuda a diferenciar les relacions sanes de les que no ho són, i també a prevenir violències masclistes i possibles assetjaments en el futur. Aposta per centrar-se en les necessitats dels infants i compartir la informació amb les famílies amb l'objectiu de cohesionar-s'hi com a equip.

1.4. Les pràctiques coeducatives

Des dels anys setanta del segle passat, les sociòlogues Marina Subirats Martori i Amparo Tomé González han estat les persones de referència en la coeducació en l'àmbit de tot l'Estat espanyol. A les Primeres Jornades Catalanes de la Dona, el maig de 1976, es va recollir la necessitat de la implantació efectiva de la coeducació (Otero, 2022). Es van iniciar les pràctiques coeducatives als centres fent observacions de les nenes i els nens a les aules, i es reflexionava sobre les joguines sexistes i els jocs i les cançons infantils.

A finals dels anys setanta, es va iniciar a les universitats catalanes la recerca sobre la situació de les dones en els àmbits educatius i les diferències de nivell educatiu assolit en funció dels sexes, entre altres.

Important

La normativa que regula el nou currículum està inclosa en el Decret d'educació primària, Decret 175/2022, de 27 de setembre de 2022, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació bàsica; el Decret 119/2015, de 23 de juny, i el Decret 187/2015, de 25 d'agost, d'ordenació dels ensenyaments de l'educació secundària obligatòria, que estableix, entre els seus objectius, «valorar i respectar la diferència de sexes i la igualtat de drets i oportunitats entre ells; rebutjar els estereotips que suposin discriminació entre homes i dones».

Davant d'aquesta dispersió de pràctiques coeducatives, el que manca és una acció unificada i persistent als territoris locals que sigui coeducativa i promogui l'educació feminista impulsant projectes i activitats entorn de les diferents línies de treball estratègiques que desenvoluparem a l'apartat 3 d'aquesta guia. A més, els governs locals són les entitats privilegiades per analitzar i avaluar els encerts i les correccions que cal introduir en les iniciatives i els projectes que es porten a terme a cada territori.

Són moltes les iniciatives entorn de la coeducació i l'educació feminista arreu del territori. Molts governs locals, institucions educatives, universitats, associacions de famílies (AFA) i entitats diverses estan portant a terme tallers,

xerrades, programes, activitats i projectes de diferent durada en diferents llocs a partir de les demandes que reben, la disponibilitat de recursos i la disponibilitat de personal dels territoris. Algunes iniciatives coeducatives disponibles a escala local es poden trobar en línia, i això permet fer-se una idea de la varietat de propostes.

Sabies que

Hi ha diferents repositoris de pràctiques de referència en coeducació, elaborats per recerques específiques (Agud, Ingrid, 2021; Lojo, 2022), que recullen bones pràctiques coeducatives experimentades als centres. A més, cal tenir en compte iniciatives com les Escoles Feministes, que treballen amb el lema «Transformació educativa per a una escola feminista emancipadora».

02.

Reptes educatius actuals en l'àmbit de la coeducació

Els territoris són, en si mateixos, agents educadors que incideixen en el desenvolupament personal i col·lectiu de la ciutadania. L'accés a la vida cultural i la participació activa en aquest àmbit formen part del procés d'aprenentatge de cada persona, i tenen a les ciutats i els territoris locals un escenari privilegiat. Els **reptes educatius** que avui afronten els territoris són complexos, i sovint tenen l'origen en les desigualtats entre persones i grups. Algunes d'aquestes desigualtats es concreten en l'àmbit de les oportunitats formatives, però també estan relacionades amb altres aspectes educatius com la presència de la coeducació i la perspectiva interseccional (Subirats, 2020).

Els ajuntaments tenen un paper cabdal en el desenvolupament de polítiques públiques que incentivin i canalitzin, cap al conjunt de la ciutadania, els actes educatius que podrien quedar restringits a un col·lectiu o àmbit concret.

El municipi és el referent principal per oferir oportunitats educatives al llarg de la vida. El repte consisteix a desenvolupar les polítiques públiques que es deriven del marc legislatiu i a acompanyar des del territori els processos educatius de les persones amb més dificultats d'escolarització i donar-hi suport.

Aportació de la coeducació a les línies estratègiques educatives municipals

Totes aquestes actuacions municipals es poden incloure en quatre grans línies estratègiques. Per tant, es proposa agrupar els múltiples reptes educatius entorn de l'equitat educativa, les Ciutats Educadores, les escoles i centres municipals, i les oportunitats educatives.

Important

Les línies estratègiques esmentades no sempre s'adaptaran a les característiques concretes d'un territori, que pot requerir altres eixos de treball que haurà de decidir cada ajuntament.

Sovint es parla d'**equitat educativa** tenint en compte l'alumnat amb dificultats d'aprenentatge o nouvingut, però no sempre es consideren les diferències d'aprenentatge entre nenes i nens, ni d'itineraris educatius entre noies i nois. La manca d'implantació de la coeducació planteja un problema d'equitat educativa.

Les famílies (mares i pares), el personal de monitoratge, els mitjans de comunicació i els grups d'iguals són agents educatius i d'influència per al desenvolupament i la continuïtat dels estudis.

En alguns casos, la intersecció del gènere amb el nivell socioeconòmic agreuja la situació. Les noies, per la socialització diferencial rebuda, veuen reduïdes les seves oportunitats, ja que són adreçades a les trajectòries considerades pròpies de «dones». I els nois, per la mateixa socialització, que provoca efectes esbiaixats, es veuen dirigits cap a estudis considerats propis de «nois».

Actualment, malgrat els esforços puntuals que de manera desordenada s'estan fent des de les universitats i altres entitats locals, en l'educació no formal i en les famílies es reproduïxen estereotips sexistes. I entre moltes famílies continua vigent la idea que hi ha uns estudis propis de «noies» i uns estudis de «nois». El sistema educatiu no genera oportunitats d'èxit per a tothom, ja que aquestes estan condicionades pel sexe, l'ètnia i la classe social.

La situació als territoris és prou complexa i variada perquè sigui imprescindible disposar de dades amb mirada interseccional que permetin analitzar la realitat de l'ecosistema educatiu i que permetin, també, que els responsables d'àmbit local copsin el nivell de la integració de la coeducació en el seu territori, els encerts que cal reforçar i les mancances que cal cobrir.

Les **Ciutats Educadores** avui tenen un paper fonamental en el marc de les polítiques locals. La Carta de Ciutats Educadores, la nova llei d'educació (LOMLOE) i l'estratègia internacional dels ODS destaquen la importància de l'educació per a la igualtat de gènere i l'empoderament de les nenes i les dones. Les accions proposades inclouen activitats de temàtiques relacionades amb els interessos educatius de les famílies, la criança positiva i el foment de la participació activa de les famílies en l'educació, el procés d'aprenentatge i la vida escolar. També ofereixen propostes per treballar la connexió escola-família-comunitat a fi d'augmentar l'èxit educatiu, reduir les desigualtats socials i fomentar la inclusió i la cohesió social.

Tal com assenyala la Carta de Ciutats Educadores 2020, cal dirigir l'actuació cap a la construcció de ciutats coeducadores, i per aconseguir-ho cal transformar una estructura social que genera desigualtat de gènere, analitzar-ne els orígens i combatre'n les conseqüències, com la violència i la feminització de l'exclusió social. Les Ciutats Educadores han de contribuir a **corregir**

les desigualtats motivades per la classe social, la procedència, l'ètnia, el gènere, l'edat, l'orientació sexual, la diversitat funcional o qualsevol altra circumstància. I les ciutats han de treballar a favor d'una oferta d'estudis, de professions i d'oficis lliure d'estereotips de gènere.

Important

Una ciutat coeducadora s'ha de comprometre amb l'erradicació de tota forma de violència i d'assetjament, amb una atenció especial a les violències de gènere, per motiu d'identitat i orientació sexual, d'origen i ètnia, d'edat, d'aspecte físic, etc.

Cal incloure la mirada coeducativa en totes les actuacions de **les escoles, els equipaments educatius i els centres educatius municipals**. Per exemple, cal fer atenció a si es destinen més recursos al desenvolupament d'activitats esportives que duen a terme majoritàriament les nenes i noies. Cal analitzar si en la xarxa que impulsa l'equitat en l'accés, la sostenibilitat i la connexió dels serveis educatius locals s'ha fet una anàlisi feminista de les diferències de partida entre les nenes i els nens del territori.

Pel que fa a les **oportunitats educatives**, caldrà vetllar perquè totes les orientacions educatives i les accions que es portin a terme als territoris s'impregnin de la mirada coeducativa en les noves oportunitats que es generin per a l'aprenentatge al llarg de la vida. En concret, davant de l'oferta variada d'estudis que genera un municipi, és habitual organitzar fires o exposicions que ofereixen un ampli ventall de possibilitats, i aquestes han de portar sempre incorporada la perspectiva de gènere. Atès que la vida de noies i nois,

i de dones i homes segueix itineraris sovint diferenciats, és habitual que es generin obstacles, dificultats i distorsions diferencials. Per tant, els recursos de suport a les transicions educatives hauran de tenir en compte aquestes diferències, és a dir, materialitzar la perspectiva de gènere de manera efectiva.

És interessant analitzar les polítiques educatives locals amb mirada feminista interseccional i plantejar-se com cal actuar per incorporar la coeducació de manera transversal al territori. Si es fa en profunditat, una mirada educativa feminista enriqueix el treball per a l'equitat educativa, per a la cura de les persones i del territori.

En els propers punts s'explica què pot aportar la coeducació a cadascuna d'aquestes línies estratègiques.

2.1. Equitat educativa

L'**educació no formal** –és a dir, el lleure, l'escoltisme i els esports– presenta fortes desigualtats d'accés, i és un punt de feblesa de les polítiques públiques que en promouen l'accessibilitat econòmica per part dels grups socialment menys afavorits. La seva concepció com a espai educatiu «secundari» a l'escola no contribueix a combatre suficientment les desigualtats. Les activitats extraescolars, els esports, l'escoltisme, els esports escolars, els menjadors escolars i altres àmbits són espais educatius que faciliten o dificulten la construcció de personalitats sense estereotips i amb perspectiva interseccional. Cal impulsar l'equitat en l'accés a l'educació no formal i la valoració del seu caràcter educatiu.

La presència equilibrada d'homes i dones de diferents cultures, edats i nivells socioeconòmics en el monitoratge, les activitats extraescolars, els esplais i altres àmbits contribueix a una valoració més justa i feminista de l'educació no formal.

Des que naixem, aprenem de l'**entorn**, de tot allò que ens envolta i de la nostra interacció amb l'entorn. Quan la nena o el nen juga i mira al seu voltant, veu moltes persones que seran els seus referents. Els personatges de **ficció** que consumeixen infants i adolescents també influeixen en la seva educació: s'hi identifiquen i es converteixen en els seus referents per a la construcció del seu sistema de valors o creences. A més, aquests personatges influeixen en la construcció de l'autoconcepte, l'autoestima i el lloc que ocupen infants i adolescents en la societat.

Les **xarxes socials** estan en relació constant amb la família, el grup d'iguals i els processos cognitius individuals. Sovint, en l'adolescència, es consumeixen productes d'entreteniment dirigits a les persones adultes, i els adolescents reben influències en les relacions socials, que poden ser igualitàries o no, i en la manera d'expressar-se (Abad Villamor, 2012). Les pantalles tenen una gran capacitat de creació i potenciació d'estereotips socials, especialment de rols sexuals, racials i professionals.

Què aporta la coeducació a l'equitat educativa?

- a. Consolida el caràcter coeducatiu del lleure i de les activitats fora de l'escola fent atenció a l'oferta que va adreçada majoritàriament a nenes i nens i procurant neutralitzar els biaixos de gènere que venen de la societat.

- b. Fa una anàlisi crítica de la composició dels equips responsables i del monitoratge de l'educació no formal del municipi amb perspectiva interseccional.
- c. Impulsa accions per fomentar l'equitat de gènere en les funcions socioeducatives dels equipaments municipals d'educació no formal i les entitats esportives municipals.
- d. Planifica propostes d'intervenció per tal que els continguts de l'educació no formal del municipi no comportin biaixos de gènere, ni d'ètnia ni de nivell socioeconòmic.

La funció educativa de les famílies

Les famílies tenen un rol fonamental en l'educació i la formació de valors de les nenes i els nens i en els seus aprenentatges al llarg de la vida, perquè constitueixen l'àmbit primari dels afectes i les cures de l'infant. L'heterogeneïtat i els **nous models de família**, així com l'impacte de la societat del coneixement i la tecnologia, han generat nous entorns i maneres d'aprendre que fan necessària la corresponsabilitat educativa de les famílies amb altres agents educatius formals, no formals i informals (Riera, 2018).

En aquest context, els municipis desenvolupen **programes d'intervenció socioeducativa** i d'enfortiment de capacitats parentals, així com espais de participació i reflexió de pares i mares per a l'acompanyament en la criança i en els itineraris educatius dels fills i filles. Igualment, les associacions de pares i mares tenen un rol actiu en l'organització de les activitats extraescolars i de les activitats de migdia als centres educatius dels municipis. Un exemple el trobem a l'Ajuntament de Cardedeu, que impulsa la formació de les famílies i la considera una de les seves prioritats en el marc del seu programa COEDUCA.

Així doncs, esdevé molt important que les famílies puguin participar activament en tallers per promoure models educatius no sexistes i de prevenció de la violència masclista. Els municipis són clau en la implicació educativa de les famílies i han de fer una atenció especial a la formació en estereotips de gènere per tal que les famílies identifiquin els prejudicis sexistes en els seus fills i filles i en elles mateixes a fi de construir models de relació i d'identitat de gènere diversos i equitatius. A més, els municipis han d'incidir en la promoció i el desenvolupament de totes les famílies en la seva funció educativa, des del naixement de les criatures, perquè puguin respondre a les necessitats formatives dels infants des d'una perspectiva feminista.

Què aporta la coeducació a les famílies?

- a. Acompanya les famílies per incentivar l'èxit escolar coeducatiu. Aquest és un dels punts centrals, tal com fan els programes de formació per a famílies de diferents ajuntaments.
- b. Organitza cicles de formació en coeducació adreçats a les famílies, cosa per a la qual es recullen les seves preocupacions i necessitats pel que fa a l'educació dels fills i filles sense discriminacions sexistes ni racistes.
- c. Estableix punts de consulta, informació i atenció per a les famílies, amb perspectiva coeducativa interseccional, que subministrin informació i formació sobre coeducació al llarg del cicle vital.
- d. Promou la implicació dels pares en les activitats formatives i d'acompanyament, ja que és majoritària la participació de les mares.
- e. Dissenyà activitats formatives per als pares en matèria de masculinitats positives cap als fills i l'entorn.
- f. Incorpora les AFA en les taules i comissions de coeducació.

2.2. Ciutats Educadores

Una de les línies estratègiques de treball per impulsar la coeducació són les Ciutats Educadores. El govern i les administracions de la ciutat, de manera coordinada, n'han de treballar els principis amb mirada feminista.

Seria bo que els serveis municipals d'educació i de polítiques de gènere establissin pràctiques de treball conjuntes per aconseguir un projecte coeducatiu de ciutat.

En termes organitzatius, és imprescindible que la coeducació sigui present en el consell municipal d'educació. Aquest consell podria disposar d'una comissió de diversitat i educació per impulsar determinades pràctiques. Aquestes propostes, a més, es poden recollir en la redacció d'un pacte local per a la coeducació o en un decàleg que en reculli les parts més importants. S'aconsella que, en la mesura que es pugui, el pacte local per a la coeducació inclogui diferents agents ciutadans.

Exemple

Un possible exemple de com desenvolupar el pacte local per a la coeducació és el que ha fet l'Ajuntament de Barberà del Vallès adreçant-se al teixit comercial a través de sectors com els eixos comercials o els centres d'estètica i perruqueria, que són freqüentats per dones, amb el possible establiment de «punts liles» que permetran avançar cap a la ciutat educadora.

Què aporta la coeducació a les Ciutats Educadores?

- a. Implementa, amb perspectiva interseccional, polítiques encaminades a suprimir els obstacles que menyscaben els drets de dones, homes i altres col·lectius, amb una atenció especial a l'eliminació dels estereotips sexistes, racistes i capacitistes.
- b. Sensibilitza i forma la ciutadania en el pensament crític davant el sexisme, i reconeix les desigualtats de gènere i la diversitat sexual i afectiva.
- c. Acompanya l'escolaritat, amb una atenció especial als sectors vulnerables per raons de sexe, ètnia o capacitat.
- d. Es corresponsabilitza de les cures de manera coordinada amb les famílies i l'escola i, quan cal, contribueix a la dignificació, la desprecarització i la professionalització d'aquest àmbit.
- e. Fomenta la transmissió dels sabers femenins i la tasca de les cures a les noves generacions.
- f. Impulsa el creixement integral i saludable de totes les persones i vetlla per la salut mental de les noies, amb les seves especificitats, i per la salut sexual de les dones.
- g. Implementa accions de recuperació del talent femení per tal de combatre la infraocupació de les dones amb titulacions superiors, especialment en ciències, tecnologia i informàtica.
- h. Dona suport, des dels governs municipals, als centres educatius que estan gestionant la tasca amb les famílies a través de centres com els punts d'informació i atenció a les famílies.
- i. Incorpora la coeducació i la perspectiva de gènere en els documents estratègics de la regidoria d'educació.

2.3. Escoles i equipaments educatius

El manteniment, la construcció i la gestió dels equipaments educatius han de promoure l'accessibilitat, l'equitat i la sostenibilitat. És clau incorporar la perspectiva de gènere i la coeducació en la dimensió física i estructural dels equipaments, en la gestió d'aquests i en els projectes educatius d'innovació pedagògica. Els projectes de millora de la qualitat dels equipaments han d'incloure **la seguretat i la prevenció de les violències sexuals** i masclistes i garantir la transparència i la visibilitat dels espais. A més, és cabdal promoure una cultura de les cures i del bon tracte i accions preventives per garantir uns equipaments segurs i lliures de violències.

Aquests equipaments han de garantir l'accés i la participació de tothom, i les activitats educatives que s'hi fan han d'incorporar l'educació no sexista i activar estratègies per evitar la reproducció dels rols estereotipats. En el cas dels usos dels centres escolars fora de l'horari lectiu, el programa d'activitats esportives, educatives i culturals ha d'incloure l'equitat de gènere.

Pel que fa als **centres educatius de titularitat municipal**, com les escoles bressol, les escoles de música i arts, les escoles de persones adultes i les escoles d'educació especial, han d'incloure la coeducació a tots els nivells. L'educació de qualitat en la petita infància és fonamental per assegurar el desenvolupament cognitiu, relacional, emocional i conductual d'infants i jovent. La coeducació proposa fer de l'escola bressol un espai equitatiu i segur on totes les maneres de ser i estar siguin

igual de valorades, des del respecte i la cura, i on tothom pugui desenvolupar les seves capacitats sense discriminacions de gènere.

En el marc de les escoles bressol i l'educació de la petita infància, la socialització té un pes molt important, ja que en aquests espais es desenvolupen les primeres vivències d'interacció amb els iguals i altres referents adults més enllà del nucli familiar (González Castellví, Alba, *et al.*, 2022).

Els centres educatius han de vetllar per la introducció de la perspectiva de gènere en tots els àmbits on desenvolupen les seves activitats, de manera detallada.

Exemple

Alguns exemples són el disseny arquitectònic dels espais, de manera que es tinguin en compte els espais de cura: per exemple, pel que fa a l'estructura de patis i jardins, que no siguin exclusivament pistes dures per als jocs de pilota, sinó que prevegin espais verds i espais per desenvolupar el joc tranquil.

Serà fonamental treballar amb les famílies per adequar i explicar les línies de treball que se segueixen en termes generals, però també per exemplificar cadascuna de les actuacions.

La mirada coeducativa s'ha d'introduir en la compra de **materials educatius** nous i en la revisió de les joguines de què disposen els centres, així com en els contes i les cançons que s'utilitzen en el funcionament

diari. La mirada feminista ha d'abastar els sabers que es treballen als centres i el currículum que s'hi desenvolupa, i també s'ha de tenir en compte en la implantació de l'educació afectivosexual i la prevenció de les violències masclistes, amb l'aplicació dels protocols adients a cadascuna de les edats que inclou el centre.

Finalment, la gestió i la **documentació** dels centres han de tenir inclosa la mirada coeducativa en el **llenguatge** que utilitzen i en la manera com s'adrecen a les famílies.

A les **escoles de música i arts**, incorporar la coeducació en el projecte pedagògic implica analitzar com els estereotips de gènere influeixen en el tipus d'activitat o instrument que selecciona l'alumnat, així com en la tipologia de professorat per tipus d'ensenyament artístic.

Exemple

Per exemple, si parlem de cantar –la veu com a instrument–, hi ha tendència a vincular aquesta activitat a les dones. El mateix passa amb el ball i els diferents tipus de moviment. Els nois solen vincular-se als instruments de percussió (Arriaga Sanz, 2021).

A les escoles de música, l'ús de les melodies i els sons a través de les seves lletres i músiques pot ser una eina per lluitar contra el patriarcat, si es fa una oferta ben diversificada i es procura lluitar contra els estereotips que tradicionalment associen les melodies suaus a les noies i la percussió als nois. Les dones i les nenes estan més disposades a vincular la música a la seva vida emocional. I les emocions en general estan relacionades amb la feminitat.

Les **escoles municipals de persones adultes** són una aposta clara dels ajuntaments per la formació al llarg de la vida i la inclusió dels sectors de població més desfavorits. Així doncs, també és clau analitzar les necessitats formatives del territori segons l'edat, el gènere i l'origen i oferir mòduls formatius de sensibilització sobre el sexisme i les desigualtats de gènere, així com sobre la prevenció de les violències masclistes.

Les **escoles d'educació especial** també tenen un paper clau a l'hora de promoure accions educatives als centres que tinguin en compte la socialització de gènere diferencial, que influeix en el desenvolupament de les capacitats i els projectes vitals de les dones.

Sabies que

Segons l'última macroenquesta sobre violència contra les dones (2020), les dones amb discapacitat pateixen més violència sexual fora i dins de la parella, i fan referència a familiars i homes coneguts amb molta més freqüència que les dones que no tenen discapacitat. Per exemple, el 20,7 % de les dones amb discapacitat acreditada ha patit violència física o sexual d'alguna parella, en comparació amb el 13,8 % de les dones sense discapacitat acreditada.

L'estudi *Mujer, discapacidad y violencia de género* (Federación de Mujeres Progresistas, FM, 2020) conclou que la violència en les dones discapacitades està invisibilitzada tot i presentar un risc molt més elevat per uns estereotips socials que tendeixen a infantilitzar i aïllar aquestes dones. També alerta que les situacions de violència i discriminació ja s'inicien en l'entorn familiar, escolar, laboral i social.

Sabies que

En el cas de la infància i l'adolescència, les dades d'abús sexual infantil indiquen que un 20 % de nenes i nens han patit aquesta violència, que és molt més prevalent en les nenes que en els nens pel seu component de gènere; a més, la discapacitat és un factor de risc reconegut.

Important

És necessari que les escoles d'educació especial incorporin protocols de detecció i intervenció, i també que incloguin la salut sexual i reproductiva, la prevenció de les violències sexuals i l'empoderament de les nenes i les dones en el projecte educatiu del centre.

Què aporta la coeducació a les escoles i els equipaments educatius?

- a. Permet fer observacions triangulades (amb l'ajuda d'una persona externa) amb dades desagregades del comportament de nenes i nens en les seves relacions espontànies per tal de veure si estableixen relacions equilibrades o de poder entre ells i elles. Les analitza i promou accions per neutralitzar situacions «abusives».
- b. Posa les cures en el centre de la vida i garanteix la corresponsabilitat pública de les cures en tots els equipaments educatius.

- c. Ajuda a observar quins instruments toquen les nenes i els nens, i a quina edat deixen la dansa els nens, cosa que permet visibilitzar els estereotips sexistes.
- d. Anima les nenes a ballar i a tocar instruments que es creu que són de nens, com els de percussió. I a l'inrevés.
- e. Identifica les necessitats formatives de les persones adultes per gènere, origen i edat per tal d'adequar l'oferta formativa als objectius d'equitat.
- f. Promou la línia estratègica d'empoderament i gènere en l'itinerari educatiu i formatiu de les nenes a les escoles d'educació especial.
- g. Promou una mirada preventiva en els equipaments davant les violències sexuals i masclistes.
- h. Inclou la perspectiva de gènere en els criteris de millora i manteniment dels equipaments.
- i. Incorpora la coeducació en els projectes d'innovació pedagògica dels centres i els equipaments.
- j. Estableix espais de treball entre els referents coeducatius i de benestar dels equipaments del municipi.

2.4. Oportunitats educatives

Les transicions educatives són moments clau de l'itinerari educatiu i formatiu de les nenes i les joves. Els programes socioeducatius i els serveis d'orientació en les transicions educatives promouen continuïtats en l'àmbit educatiu i eviten la desafecció o desvinculació de l'alumnat respecte a l'aprenentatge.

La socialització diferencial de les noies, educades en la cura i el servei als altres, pot ser un factor de risc per garantir la continuïtat educativa. Això passa per la neces-

sitat de compactació de l'oferta educativa, així com de programes d'acompanyament i orientació que permetin donar continuïtat a les transicions educatives dels infants i joves.

Les trajectòries educatives i vitals no necessàriament han de ser lineals: hi pot haver entrades i sortides a l'ecosistema educatiu del territori. Per això les polítiques educatives municipals han de promoure l'oferta de **noves oportunitats educatives** quan les propostes «convencionals» no s'ajustin prou a les circumstàncies, cosa que permetrà aconseguir la continuïtat educativa i professional.

La dada més significativa sobre la situació desigual de les noies en els programes de noves oportunitats és l'escassa presència femenina en els programes de formació i inserció (PFI).

La situació d'invisibilització de les noies es reproduïx en l'oferta formativa de noves oportunitats. Les noies representen un 28 % de l'alumnat dels PFI i tenen menys opcions de triar: el 76 % de les noies es concentren en les branques d'imatge personal, confecció i comerç. Pel que fa als resultats, és important destacar que aquesta és l'única etapa formativa de tots els itineraris educatius en què les noies abandonen més els estudis i obtenen pitjors resultats que els nois. («Una mirada de gènere a l'abandonament escolar prematur», *Infoedu*, núm. 20, Gerència d'Educació, Diputació de Barcelona).

En el cas de les noies, l'**abandonament educatiu** té conseqüències molt més negatives que en el cas dels nois, en termes d'oportunitats laborals. Es parla d'«alumnat invisible», és a dir, alumnes que no destaquen per ser gaire aplicades ni treure bones notes, però tampoc per molestar o rebel·lar-se i que tenen una «baixa qualitat de relació amb el professorat».

Què aporta la coeducació a les oportunitats educatives?

- a. Evita ruptures en les trajectòries escolars invisibles de les noies, com succeeix, per exemple, amb les situacions d'absentisme escolar o d'abandonament escolar prematur.
- b. Estudia si l'oferta educativa del municipi és equilibrada entre els gèneres, amb una atenció especial a l'oferta adreçada a les nenes, les noies i altres grups vulnerables, considerant les situacions específiques.
- c. Impulsa polítiques de millora de l'èxit escolar amb mirada feminista, amb atenció a la implicació de les nenes, les noies i altres grups vulnerables en els estudis no considerats tradicionalment femenins.
- d. Promou, en els programes de transicions i acompanyament, l'anàlisi dels estereotips de gènere i de com aquests influeixen i marquen les decisions i eleccions dels i les joves.

03.

Principals propostes de treball coeducatives

A continuació es presenten les línies de treball en coeducació que ajudaran a avançar en la reflexió i la pràctica de les polítiques públiques coeducatives. Es tracta d'una llista bastant exhaustiva de totes les accions que es poden impulsar per abastar les diferents realitats territorials.

Algunes línies de treball seran aplicables a tots els governs locals, com la desconstrucció dels estereotips sexistes al llarg del cicle vital, la comunicació i el llenguatge inclusiu, sense oblidar els dos temes centrals en la coeducació, com són l'educació afectivosexual i la prevenció de les violències masclistes. En canvi, d'altres, com l'orientació acadèmica i professional no sexista, tindran una envergadura diferent segons l'amplitud del territori.

3.1. Diagnosi amb mirada interseccional

El primer que s'ha de plantejar un govern local és fer la diagnosi de la realitat educativa amb dades desagregades i mirada interseccional, perquè sovint, en el món de l'educació i en les activitats educatives fora de l'escola, es presenten informes amb **dades globals d'alumnes**, sense diferenciar entre nenes i nens, o entre dones i homes, cosa que dona una visió parcial que repercuteix en les polítiques públiques locals.

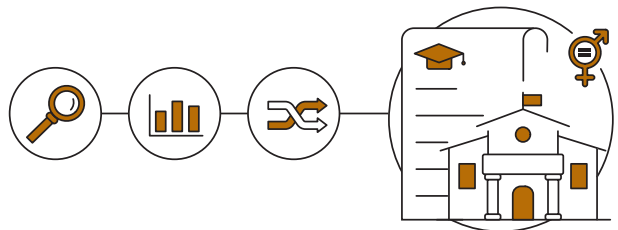

Sabies que

L'Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), en l'informe sobre els cinc primers anys d'aplicació de la Llei catalana d'igualtat, remarca que la manca de dades desagregades per gènere no permet tenir en compte àrees rellevants com la cultura, l'educació i els mitjans. No hi ha dades públiques de quants centres de Catalunya han escollit la persona referent de coeducació designada pel consell escolar ni se sap quines funcions fa o si duu a terme la seva tasca amb reducció horària. No se sap quants centres de Catalunya tenen comissió de coeducació i/o projecte de coeducació, ni quants estan seguint el programa Coeduca't, impulsat des del curs 2019-2020 amb caràcter voluntari. La previsió era arribar a tots els centres de Catalunya en dos cursos, però les dades oficials diuen que el curs 2020-2021 es va arribar al 21,4 % dels centres, tot i que no especifiquen que aquest 21 % inclou el sector del professorat que ja tenia interès en la coeducació. Les dades dels cursos següents no es coneixen, malgrat que el Síndic de Greuges les ha demanat (font: El Diari de l'Educació).

Per fer diagnòs i anàlisis, establir directrius i impulsar polítiques públiques de coeducació des dels ajuntaments, cal disposar d'estadístiques, informes i dades que recullin, amb **mirada interseccional**, la diversitat de factors que influeixen en els aspectes educatius.

Exemple

Quan es fa l'anàlisi de les accions sobre educació afectivosexual al territori, cal incloure-hi les dades desagregades, ja que les noies tenen molt interès en el tema i acostumen a assistir a aquestes sessions, però els nois necessiten tant o més que elles posar en dubte les seves idees sobre la presència d'un neomasclisme cada vegada més estès entre els nois joves.

S'observa que a la formació en coeducació hi assisteixen majoritàriament les professores i molt pocs professors. Cal conèixer les dades, ja que els professors també són un model d'imitació i referència per als nens i els nois. I la seva contribució és vital en el qüestionament de les masculinitats.

Què s'hi pot fer?

- a. Fer complir la Llei 17/2015, del 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes, que, en l'article 3, estableix que els poders públics han d'aplicar la perspectiva de gènere i la perspectiva de les dones en les seves actuacions, en tots els nivells i en totes les etapes, cosa que es coneix com a «transversalitat de la perspectiva de gènere i de les polítiques d'igualtat de gènere».
- b. Fer una diagnosi i una anàlisi crítica de les dades desagregades, en funció del sexe, l'origen social i l'ètnia, relatives a l'estructura dels centres, les activitats extraescolars i de lleure i les entitats educatives locals en relació amb la coeducació: persona de referència, comissió de coeducació i accions que es duen a terme al territori.

- c. Publicar les dades del territori amb la seva interpretació corresponent i explicant amb claredat les conseqüències que se'n deriven.

3.2. Desconstrucció dels estereotips sexistes

Les línies de treball que es presenten són vàlides per a tot tipus de centres educatius, incloent-hi les escoles de persones adultes, les escoles de música i arts i les escoles d'educació especial, així com altres equipaments amb funcions educatives com biblioteques o espais de lleure, entre altres.

Les diferències d'interessos entre nenes i nens, independentment de l'àmbit de coneixement, comencen molt d'hora, des del moment del naixement, i estan fortament influenciades pels estereotips dominants en el seu entorn.

Sabies que

L'estudi de Bian, Leslie i Cimpian sobre estereotips de gènere i habilitats intel·lectuals (2017) mostra l'emergència de l'estereotip de masculinitat / brillantor intel·lectual i els seus efectes des de la petita infància. Aquest estereotip, però, no desapareix quan els infants es fan adults, i de fet s'incrementa amb biaixos relacionats amb l'etnicitat i el nivell socioeconòmic, entre altres. Popularment, els estereotips es concreten en exemples com la publicitat de samarretes d'uns grans magatzems, que deia: «Bonita como mamá, inteligente como papá».

Segons l'estudi, amb un any, els nens tenen clar que tenen més força física que les nenes, i imposen la seva voluntat. Amb el desenvolupament del llenguatge, això canvia, però amb tres anys les nenes i els nens saben que hi ha diferència entre ells.

Amb sis anys, els uns i les altres associen genialitat i brillantor intel·lectual a la masculinitat. Les nenes mostren menys interès –i, de fet, reticències– davant d'activitats desconegudes que se'ls presenten per a persones «realment llestes», cosa que no fan amb cinc anys. Així mateix, associen més els adjectius relacionats amb intel·ligència i competència als seus companys de classe nois que a les seves companyes noies, així com als adults homes en detriment de les dones.

Exemple

Les noies de tots els sistemes educatius presenten més por del fracàs que els seus homòlegs nois, independentment d'altres variables i particularment en el cas de les noies amb bons resultats en termes de capacitat. Aquesta «por del fracàs» és, de fet, la variable més esbiaixada per gènere de totes les estudiades per PISA (Givord, 2020). Els nois amb conductes de gènere més estereotipades, que eviten activitats i jocs femenins, veuen l'èxit educatiu com a efeminat.

Què s'hi pot fer?

- a. Oferir de manera diversificada les mateixes activitats d'aprenentatge, les mateixes joguines i els mateixos recursos a nenes i nens, assegurant-se que en fan un ús equilibrat des de la petita infància. Un repertori ampli i diversificat sempre és una garantia d'èxit des d'una perspectiva coeducativa interseccional.
- b. Promoure, de manera sostinguda i al llarg de l'any, les campanyes de joguines no sexistes i sense discriminació del tipus «Les joguines no tenen sexe» o «Les joguines no entenen de gènere», i fer-ne seguiment i donar-hi suport.
- c. Reforçar els jocs i les joguines «tradicionalment masculins» en les nenes i, a l'inrevés, les joguines «tradicionalment femenines» en els nois per tal d'equilibrar les tendències estereotipades.
- d. Incloure en les subvencions a les activitats de menjador i extraescolars criteris que fomentin la coeducació.

3.3. Masculinitats, sabers de les dones i sabers de les cures

La masculinitat hegemònica o dominant es caracteritza per l'agressivitat, l'heterosexualitat i el rebuig de tot allò associat al món femení, entre altres aspectes. Avui, però, als territoris, sortosament, es poden observar diferents models d'homes i, per tant, de masculinitats, i posar-los en valor. En els últims anys el model dominant de masculinitat ha evolucionat menys que el de feminitat. Com que és un model que confereix poder, és més difícil que sigui qüestionat o modificat, i la societat pressiona molt perquè els nens, els nois i els homes segueixin el model

de masculinitat hegemònica. Una educació feminista ha de qüestionar les masculinitats des de la infància fins a l'adulesa.

A causa de l'educació androcèntrica rebuda, el concepte de coneixement que tenim totes les persones és androcèntric, eurocèntric i heteronormatiu. Allò que val la pena estudiar, saber, ensenyar, divulgar, aplicar –el cànon dels sabers– és androcèntric, eurocèntric i heteronormatiu.

Important

La cultura escolar es androcèntrica. Aquest punt de partida fa que els sabers de les dones hagin estat oblidats en la cultura escolar i la cultura en general. Ara és el moment de recuperar-los i donar-hi sentit.

Sabies que

Avui, que s'estan trencant mites i es reflexiona sobre els orígens de les desigualtats, val la pena destapar les contribucions de les dones en l'antiguitat (Sánchez Romero, 2022). S'entén per **sabers de les dones** el conjunt de coneixements que tradicionalment han estat en mans de les dones al llarg de la història i que formen part de la seva tradició cultural. Al llarg de la història, les dones han ocupat espais diferents que els homes i han construït uns sabers diferents: atorgar sentit als sabers de les dones obre una nova perspectiva que permet considerar, en tota la seva riquesa i amplitud, uns sabers que, tot i ser fonamentals per al desenvolupament de la humanitat, no han tingut presència en el que es considera cultura formal i cultura escolar (Solsona, 2022).

Les **cures** són les tasques vitals i essencials que ens permeten viure i sobreviure, perquè contribueixen al benestar físic i emocional de les persones. La situació a Catalunya i al món, des d'abans de la pandèmia, és de crisi en les cures. Les cures estan altament feminitzades: per exemple, el 92 % dels permisos d'excedència per cuidar criatures els agafen les dones.

Les dones dediquen el doble d'hores al dia que els homes a les feines de la llar. El 2023, la diferència de dedicació a les tasques domèstiques entre homes i dones és de 15 hores setmanals i 780 hores l'any.

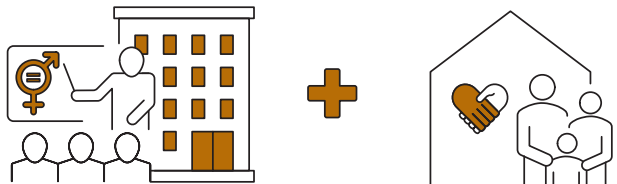
Què s'hi pot fer?

- a. Impulsar accions que permetin identificar característiques ben primerenques en els nadons masculins i en els infants, com ara ocupació de l'espai físic i verbal, acaparament de joguines i materials i ús de la força.
- b. Acompanyar la sexualitat des de la infància fins a l'adolescència, en totes les etapes de creixement, per contribuir a la construcció de masculinitats respectuoses.
- c. Visibilitzar els factors que afecten la socialització masculina en la construcció de la identitat, en la manera de viure la sexualitat i de crear relacions d'intimitat amb altres persones.
- d. Buscar situacions al territori per qüestionar la masculinitat tradicional –hegemònica, violenta i abusiva–, i veure com aquestes identitats es van establir des de la infància, passant per l'adolescència i fins a arribar a l'adulteresa.

- e. Intervenir sobre les manifestacions de la masculinitat hegemònica dels infants, adolescents i homes als espais educatius del territori.
- f. Impulsar accions com la creació d'observatoris municipals per incloure els sabers de les dones i els sabers de les cures, de manera que totes les institucions municipals (escoles, instituts, escoles de persones adultes, escoles de música i arts, escoles d'educació especial, biblioteques, centres de lleure, esports, etc.) els visibilitzin i els integrin.

3.4. L'educació afectivosexual

L'educació afectivosexual integral dels infants i adolescents des de les institucions educatives, com l'escola i la família, és fonamental per assolir una sexualitat saludable. Els joves i els infants estan exposats al consum de pornografia, i aquesta no pot esdevenir el seu únic mitjà d'informació, perquè, si no, adquireixen ben aviat una visió distorsionada del que és la sexualitat, normalment a través dels dispositius mòbils (font: «Protecció del menor en Internet», AEPD). Per això és necessari que adquireixin coneixements i capacitats per assumir el control i prendre decisions informades sobre la sexualitat i les seves relacions de manera lliure i responsable, i aquí cal incloure-hi el respecte pels drets humans, la igualtat i la diversitat de gènere.

Sabies que

El document *Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad* (UNESCO, 2018) defineix els elements que han d'incloure els programes d'educació afectivosexual dins del marc dels drets humans i la igualtat de gènere:

- La sexualitat inclou el coneixement del cos humà i la nostra relació amb el cos, l'afectivitat i l'amor, el sexe, la identitat de gènere, l'orientació sexual, el plaer i la reproducció.
- La sexualitat inclou dimensions biològiques, socials, psicològiques, polítiques, històriques, ètiques i culturals que evolucionen al llarg de la vida.
- La sexualitat té significats diferents en contextos culturals diferents.
- La sexualitat està relacionada amb la persona i les seves relacions interpersonals. És una experiència subjectiva i parteix de la necessitat humana de tenir intimitat i privacitat.
- La sexualitat és una construcció social que cal entendre que forma part del conjunt de creences, pràctiques individuals, valors i normes culturals.
- La sexualitat també està vinculada al poder d'una persona, a la possibilitat de controlar el seu propi cos.
- Les expectatives que regeixen el comportament sexual varien àmpliament segons les cultures: algunes conductes són acceptables i desitjades, mentre que altres es consideren inacceptables.
- La sexualitat és present al llarg del cicle vital: es manifesta de maneres diferents i interactua amb la maduresa física, emocional i cognitiva.

Important

L'educació és una eina important en la promoció del benestar sexual i en la preparació d'infants i joves perquè tinguin relacions saludables i responsables en les diferents etapes de la seva vida. Durant l'educació infantil i el primer cicle de l'educació primària, pot ser que les criatures vulguin compartir la nuesa i explorar els genitals d'altres infants. La hipersexualització en la petita infància suposa la imposició d'una sexualitat adulta a les nenes i els nens, que no estan ni emocionalment, ni psicològicament ni físicament preparats per a això.

En l'àmbit familiar i institucional, sembla que l'educació afectivosexual és insuficient, si tenim en compte la conflictivitat continuada de violència i l'augment de femicidis; cal treballar en la necessitat d'una formació afectiva i sexual no heterosexista que generi relacions no violentes, respectuoses, gratificants i des de la perspectiva dels drets sexuals i reproductius. I educar en el reconeixement de la diversitat sexual i afectiva.

Què s'hi pot fer?

- a. Establir una formació sobre educació afectivosexual adreçada als agents educatius.
- a. Incloure l'acompanyament a la sexualitat en els programes d'acompanyament educatiu a les famílies.
- a. Acompanyar les sexualitats des del naixement, anomenant els genitals per promoure l'alfabetització corporal completa.
- a. Crear un banc de recursos de materials pedagògics sobre sexualitat i emocions per garantir que totes les

criatures tinguin accés a una formació integral, sense discriminacions sexistes, racistes ni capacitistes.

- a. Incloure accions per neutralitzar la hipersexualització primerenca, que és una forma de violència contra les nenes que s'està normalitzant.
- a. Proposar tallers i activitats d'educació afectivosexual en el catàleg d'activitats municipals del fora escola que s'ofereix als centres escolars.

3.5. La prevenció de les violències masclistes

Les dades sobre violències masclistes són preocupants. Inclouen situacions d'agressions físiques, violacions i altres tipus de violències que cal combatre:

- L'any 2022 les violacions van augmentar un 38 %, segons dades del *Ministerio del Interior*.
- El 97,9 % de les agressions les cometien els homes, segons l'*Instituto Nacional de Estadística*.
- Segons dades de la Fiscalia, hi ha hagut un augment del 58 % dels delictes sexuals entre joves.
- L'any 2022 es van sol·licitar 47.244 ordres i mesures de protecció per a dones respecte a les seves parelles o exparelles, un 10,8 % més en els darrers dos anys (font: *Informe Anual sobre violencia de Género (2022). Observatorio contra la violencia doméstica y de género. Consejo del Poder Judicial*).
- D'acord amb la darrera enquesta del CIS, un 39 % de les noies de 18 a 24 anys i un 23 % de les dones de 25 a 34 anys han patit una agressió sexual.
- El 21,7 % de les dones que queden per Tinder han estat violades, malgrat que no ho identifiquin com a tal. (font: *Federación Mujeres Jóvenes*).

A més, les evidències són aclaparadores: Mossos d'Esquadra indica que el 2022 un 13 % dels agressors sexuals eren menors d'edat, tres vegades més que el 2021 (font: *El Periódico*).

Un de cada cinc joves considera que la violència de gènere és un «invent ideològic» (Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud, 2022), i a les xarxes socials es troben fàcilment lemes com «TDS PTS» (totes putes). A les xarxes, la hipersexualització de noies i nois té èxit i reconeixement i és aplaudida.

En aquest sentit, seria molt interessant saber quants centres de Catalunya apliquen les mesures d'intervenció fixades al pla «**Les escoles lliures de violències**» (LELV), del Departament d'Educació, del 2021, que pretén visibilitzar les violències ocultes als centres educatius, identificar-les i actuar-hi per protegir infants i adolescents.

El pla «**Les escoles lliures de violències**» parteix d'un canvi de paradigma en el model d'intervenció portat a terme fins ara, de manera que es puguin abordar la violència i la convivència des de plantejaments volgudament diferenciats. Quan es parla de violència, es vol fer referència a l'ús de la força o del poder per malmetre l'altre. Per tant, a diferència del conflicte, no es pot tractar la violència com un problema de convivència, i per això cal actuar de manera clara i contundent davant de qualsevol indicatiu de violència envers els infants i adolescents.

Sabies que

Alguns ajuntaments, com el del Prat de Llobregat, proposen activitats sobre les violències masclistes en la vida digital (<https://www.elprat.cat/educacio/activitats-educatives/violencies-masclistes-la-vida-digital-0>). L'Ajuntament de Vitòria, per la seva banda, desenvolupa el programa educatiu Nahiko sobre coeducació i prevenció de la violència masclista.

Què s'hi pot fer?

- a. Planificar una acció sostinguda al llarg de l'any sobre la necessitat d'erradicar les violències masclistes. No es pot esperar que unes accions puntuals canviïn les mentalitats de nois i homes que consideren lícit l'exercici de la violència envers les dones.
- b. Detectar les necessitats de formació en matèria de prevenció de les violències per tal d'articular una acció coordinada al municipi davant de qualsevol situació de violència masclista.
- c. Implementar recursos destinats al desenvolupament del pla «Les escoles lliures de violències» (LELV), amb una formació sistemàtica en la prevenció de les violències masclistes als centres educatius, als centres de lleure, entre les famílies i entre el personal tècnic del mateix ajuntament.
- d. Dur a terme un estudi sobre la representació de l'amor romàntic i la submissió de la feminitat en els mitjans de comunicació. Elaborar materials pedagògics per revisar els estereotips sexistes que es transmeten en festes populars als municipis.
- e. Actuar conjuntament, ajuntaments i serveis educatius de zona,¹ per a l'elaboració de materials específics que permetin la revisió dels currículums de les diferents àrees de coneixement i l'eliminació de la idealització de l'amor romàntic. Qüestionar la masculinitat hegemònica eurocèntrica i racista amb l'afirmació de les diferents maneres de ser femenines i masculines.

---

¹ El servei educatiu del territori agrupa el centre de recursos pedagògics (CRP), l'equip d'assessorament pedagògic (EAP) i l'equip d'assessorament i orientació en llengua, interculturalitat i cohesió social (ELIC).

3.6. L'assetjament escolar

L'assetjament escolar és una lacra de la nostra societat i un problema del sistema educatiu. Per combatre'l, cal la implicació de nombrosos agents de diferents àmbits i especialitats, i en els darrers anys s'han destinat molts recursos i formacions al professorat. L'objectiu és erradicar aquestes conductes de les aules, dels espais educatius i de l'exterior de les escoles i els instituts.

En moltes ocasions, la violència masclista s'expressa principalment en forma d'assetjament. L'assetjament masclista atempta contra el dret a la llibertat, la igualtat, la intimitat, la dignitat, la no-discriminació per raó de sexe, la seguretat, la salut i la integritat física i moral.

A Espanya, cada dia es presenten més de 1.000 denúncies per assetjament escolar al telèfon del *Ministerio de Educación* (Arias Domínguez, 2022). Moltes d'aquestes denúncies són l'expressió d'un conflicte relacionat amb el sexisme o el tenen com a rerefons, ja sigui perquè està provocat per la masculinitat tradicional agressiva o perquè un noi no encaixa en aquesta masculinitat estereotipada o una noia és víctima dels abusos d'un noi.

Què s'hi pot fer?

- a. Fer un estudi de la situació de l'assetjament escolar al territori: als centres escolars, a les escoles de persones adultes, a les escoles de música i arts, a les escoles d'educació especial i als espais de lleure, entre altres. L'estudi ha d'incloure dades desagregades, nombre de participants i perfilar una primera causa del conflicte.

- b. Impulsar, entre els agents educatius del municipi, accions de sensibilització, formació i creació d'espais de treball compartit per abordar l'assetjament escolar, la convivència i les cures.
- c. Compartir recursos pedagògics per a la resolució dels conflictes a través del diàleg.
- d. Treballar amb les famílies per detectar l'assetjament escolar i la seva relació amb el masclisme.

3.7. Comunicació i llenguatges des dels equipaments educatius

El llenguatge oral, escrit i audiovisual reproduïx els models de conducta sexistes i configura la nostra visió del món i la nostra identitat. L'ús del masculí com a genèric, l'absència de les dones i la representació dels rols estereotipats en els mitjans de comunicació i en el llenguatge continuen presents. Per tant, és necessari utilitzar paraules, frases i imatges que siguin inclusius, que representin a tothom i que ho facin en igualtat de condicions.

La comunicació inclusiva ha de ser present en els equipaments educatius, tant en el desenvolupament de les habilitats i els coneixements lingüístics i comunicatius com en els materials, la documentació i les comunicacions dels mateixos equipaments.

En diferents municipis es va estenent l'ús d'un llenguatge inclusiu oral, escrit i gràfic que visibilitzi l'existència de dones, homes, dissidents de gènere i altres realitats als territoris. Molts municipis han publicat manuals que promouen l'ús d'un llenguatge inclusiu al seu territori.

L'androcentrisme consisteix fonamentalment en una visió determinada i parcial del món que considera que el que han fet els homes és el que ha fet la humanitat o, a l'inrevés, que tot el que ha aconseguit l'espècie humana ho han fet només homes (Lledó, 2005).

Normativa

Article 3. Principis d'actuació dels poders públics

Vuitè. Ús no sexista ni estereotipat del llenguatge: els poders públics han de fer un ús no sexista del llenguatge, que eviti l'expressió de concepcions sexistes de la realitat i els usos androcèntrics i amb estereotips de gènere, i han de promoure un llenguatge respectuós amb les dones, amb les minories i amb totes les persones en general en l'atenció personal i en tota la documentació escrita, gràfica i audiovisual. Els poders públics han de formar el personal en l'ús respectuós i inclusiu de la llengua.

Article 21. Coeducació

f) La formació dels alumnes en l'ús no sexista ni androcèntric del llenguatge.

Llei 17/2015, de 21 de juliol, d'igualtat efectiva de dones i homes.

Què s'hi pot fer?

- a. Persistir en l'ús de llenguatges inclusius i reforçar-lo per tal de vèncer les inèrcies d'un llenguatge sexista o els intents de banalitzar-lo, especialment en els equipaments educatius i en determinats entorns de gent jove.

- b. Fer sondejos regularment sobre el tipus de llenguatge i les imatges que s'usen als centres i equipaments educatius. Desnaturalitzar l'ús del llenguatge sexista que es considera «normal» i vetllar per l'ús d'un llenguatge no discriminatori.
- c. Fer una anàlisi dels documents dels centres i equipaments educatius amb mirada feminista.
- d. Fer un estudi de les publicacions en paper i digitals presents en els equipaments educatius en funció de la seva autoria (femenina, masculina) i en funció de les temàtiques que tracten, les persones protagonistes i la diversitat familiar, d'ètnia i de nivell socioeconòmic.
- e. Elaborar guies i materials de difusió per sensibilitzar i formar la comunitat educativa (famílies, alumnat i personal dels equipaments).

3.8. Banc de recursos i materials coeducatius

Els contes, les narracions, les cançons, els còmics i els videojocs tenen un gran potencial educatiu i socialitzador. Alguns reprodueixen **estereotips sexistes** antiquats que no reflecteixen la diversitat de models familiars presents en la nostra societat. A més, en general transmeten sexisme per mitjà de la temàtica, l'elecció dels personatges, els diàlegs i l'ús del llenguatge escrit i gràfic.

Actualment l'oferta editorial és molt àmplia pel que fa a contes, narracions i novel·les, i cada vegada és més fàcil trobar narracions de qualitat d'autoria femenina i sense discriminacions.

Tots els estudis duts a terme per analitzar l'ocupació dels patis i els espais de joc (Col·lectiu Punt 6 i Coeducació, 2020) indiquen que els nens i els nois ocupen de manera manifesta els espais centrals, mentre que les noies es queden als marges i tenen moltes dificultats per ocupar els espais centrals. Es diu que els nens i els nois aprenen a ocupar l'espai públic als patis de joc i llocs d'entrenament.

A més, a vegades els patis de joc són espais exclusivament pensats per jugar a pilota, i les nenes, les noies i els nois que no responen a la masculinitat tradicional es veuen obligats a ocupar les zones perifèriques d'aquests espais. En l'adolescència, la majoria de les noies, per la seva socialització diferencial, han desenvolupat més la psicomotricitat fina, a través de la dansa i la gimnàstica rítmica. I la majoria dels nois, pel tipus d'esports que han practicat, han desenvolupat la psicomotricitat gruixuda.

Què s'hi pot fer?

- a. Planificar la compra d'exemplars de contes, llibres, videojocs i altres de manera que quedin compensades l'autoria femenina i la masculina, i la diversitat familiar, d'edat, d'ètnia i de nivell socioeconòmic.
- b. Fer un estudi de les característiques dels espais de joc del municipi, tenint en compte les escoles, els parcs i jardins, els poliesportius i altres llocs, en funció del tipus de jocs i esports que s'hi desenvolupen i del sexe pel qual són ocupats habitualment.
- c. Planificar actuacions perquè hi hagi zones verdes i de relaxació als patis de joc. I vetllar per tal que els espais de futbol i de pilota no envaeixin els altres espais de joc i d'esbarjo.
- d. Promoure l'ocupació dels patis amb mirada feminista a les escoles i als centres de lleure, de manera

que tinguin oferta d'activitats tant per a les nenes com per als nens.

- e. Impulsar accions per tal de promoure en els nois activitats esportives que no siguin tradicionalment masculines. I en les noies, impulsar accions per promoure activitats esportives que no siguin tradicionalment femenines, respectant en ambdós casos els seus interessos.

3.9. Els estereotips de gènere en els videojocs i la ficció

El **joc en grup** pot ser una activitat social que permeti relacionar-se amb altres persones i entrenar habilitats com la concentració, l'empatia, la creativitat i la imaginació. El joc tradicional obliga a respectar les altres persones i enforteix la cooperació i la confiança. Els jocs en grup permeten l'autoconeixement, l'exploració i el descobriment del nostre potencial.

Per jugar als jocs digitals en línia a través de xarxes *peer-to-peer* («connexions entre iguals»), cal passar hores tancats en un món virtual en el qual la pantalla envaeix la intimitat, i això pot provocar frustració. Per fomentar la immersió en el joc, els jocs de realitat alternativa (ARG) expliquen una història a través de recursos mediàtics en línia i fora de línia. L'objectiu és difuminar el màxim possible la barrera entre realitat i ficció per simular que s'està participant en una investigació real. Alguns jocs són violents i sexistes; per tant, influiran en l'educació d'homes i joves al llarg de la vida.

Cal fer més recerca amb perspectiva de gènere interseccional, però no sembla que els **jocs digitals** permetin desenvolupar l'empatia, ja que els que tenen més èxit són els violents i de competició extrema.

Segons l'estudi *Violencia y sexismo en los videojuegos*, la majoria dels videojocs analitzats estan impregnats d'estereotips masculistes. S'observa una línia comuna marcada pel sexisme, el racisme i la importància exagerada de la moda, i també el missatge que l'agressivitat és el mitjà òptim per aconseguir els objectius (Bertomeu, 2005).

Sabies que

Els homes representen un 53 % dels jugadors dels videojocs; per la seva banda, el percentatge de dones ha anat augmentant al llarg dels anys, i ja suposen un 47 % del total, segons l'Associació Espanyola de Videojocs (AEVOI, 2022). El consum més important es concentra en la primera adolescència, dels 11 als 14 anys, amb un 84 % d'adolescents que hi juguen, i en la infància, amb un 79 % d'infants que hi juguen (<http://www.aevi.org.es/documentacion/estudios-y-analisis/>).

Sabies que

L'augment de la presència de jugadores en els videojocs no ha suposat l'eliminació dels estereotips de gènere ni de la representació de les dones com a objecte sexual, cuidadores o princeses que han de ser salvades, tal com indiquen els resultats de la recerca *La diferencia sexual en el análisis de videojuegos* (Díaz, 2018).

- Els personatges femenins estan hipersexualitzats, i els masculins, hipermasculinitzats. Nou de cada deu personatges femenins tenen un cos atractiu (pits grossos i malucs marcats), i un 67 % tenen un cos massa prim o extremadament desproporcionat.
- La sexualitat femenina s'emfatitza amb vestits semitransparents que marquen les parts del cos en una proporció més gran que en el cas dels homes: un 12 % pel que fa als personatges masculins i un 72 % pel que fa als personatges femenins.
- L'augment del nombre de nenes i noies consumidores de videojocs ha fet que la indústria reforci els rols tradicionals i estereotipats de les noies: activitats de cura, tasques domèstiques i de bellesa.

Pel que fa al risc d'addicció als jocs tecnològics, hi ha diferències significatives segons el tipus de joc: ells tenen més risc si parlem de joc patològic, especialment el joc en línia i els videojocs, mentre que elles tenen més risc si parlem de mòbils i xarxes socials.

Els estudis mostren que les noies comencen a jugar en edats més tardanes, la qual cosa fa pensar que la funció del joc és diferent segons l'enfocament de gènere; és probable que el joc sigui secundari i es derivi d'un trastorn previ emocional o afectiu, la qual cosa fa que el nivell de gravetat pugui ser superior que en el cas dels nois.

En el cas del mòbil i les xarxes socials, els resultats són contraris: les noies són les que presenten més comportaments addictius, segurament per la funció social de les TIC per gènere: ells juguen per mostrar habilitats, competir i guanyar; elles, per comunicar-se i crear vincle i perfils socials (Chóliz, 2020).

El «trastorn per ús de videojocs» ha entrat en la Classificació internacional de malalties (CIE-11). El «trastorn per ús de videojocs» es defineix com un patró d'ús problemàtic caracteritzat pel «deteriorament en el control sobre el joc, l'increment en la prioritat donada al joc, que s'anteposa a altres interessos i activitats de la vida diària, i l'increment del joc, tot i que tingui conseqüències negatives».

Una altra dimensió important de l'oci digital de la joventut, a part dels videojocs, és el consum de contingut audiovisual. Segons l'estudi *Consumir, crear, jugar. Panoràmica del oci digital de la joventut*, veure pel·lícules o sèries en plataformes de subscripció o descàrrega en línia és la tercera activitat més comuna després de mirar contingut a les xarxes socials i escoltar música.

Sabies que

Entre les noies, destaca el contingut audiovisual cinematogràfic o musical, i sobre bellesa i moda, animals o gastronomia, mentre que entre els nois destaquen els videojocs i el contingut esportiu. Pel que fa a la tipologia, en el cas de les noies hi ha més vinculació a les xarxes socials i a les plataformes centrades en la imatge, com ara Instagram i TikTok. Els nois, per la seva banda, tenen més presència en les plataformes videolúdiques i de difusió de vídeos en directe, i destaca Twitch com un entorn molt masculinitzat i vinculat al món dels videojocs (Calderón i Gómez, 2022).

L'estudi *Estereotipos, roles y relaciones de género en series de televisión de producción nacional: un análisis sociológico* (Instituto de la Mujer y para la Igualdad

de Oportunitades, 2020) analitza com es reproduïxen els rols tradicionals de gènere en els personatges de ficció i el paper que tenen aquests personatges en la construcció de les creences, les identitats i el mateix projecte vital dels joves.

Així doncs, és cabdal incloure de manera explícita en les polítiques educatives i en els programes educatius del territori eines que permetin identificar les discriminacions i les jerarquies de gènere en l'àmbit de l'educació informal.

Què s'hi pot fer?

- a. Promoure accions per oferir a les famílies informació i formació perquè aquestes puguin intervenir dotant els seus fills i filles de criteris en la selecció dels jocs: buscar que s'adonin dels riscos que suposa jugar en xarxa i que evitin els continguts violents o de caràcter militar associats a la masculinitat hegemònica, entre altres.
- b. Incentivar la presència de les famílies davant dels ordinadors per tal que els fills i filles no comparteixin informació personal i mantinguin la seva privacitat intacta, sense facilitar dades personals ni compartir fotografies.
- c. Posar limitacions de temps en l'ús de les pantalles, regular els temps d'estudi, de descans i les hores de son.
- d. Donar eines a les famílies per identificar els estereotips sexistes en el consum audiovisual a casa.

3.10. Formació dels agents educatius

La **formació en coeducació** és un pilar fonamental de la ciutat coeducadora, que pot anar acompanyat d'altres instàncies d'intercanvi d'experiències coeducatives. Tot el personal de l'ajuntament ha de tenir una mirada coeducativa, ja que és un tema transversal.

Exemple

A l'Ajuntament de Barberà del Vallès, a través de Recursos Humans, s'introdueix la mirada coeducativa al personal municipal i s'organitzen cursos de formació en matèria de coeducació adreçats a tots els centres educatius.

L'Institut Català d'Avaluació de Polítiques Públiques (Ivàlua), en l'informe sobre els cinc primers anys d'aplicació de la Llei catalana d'igualtat efectiva d'homes i dones, recomana establir com a obligatòries les formacions en clau de gènere a l'administració. Atès que vivim en una societat androcèntrica, la formació del personal de les institucions municipals, els tècnics, el personal de monitoratge i el professorat és imprescindible per revelar les manifestacions del sexisme, el racisme i el capacitisme en la nostra vida diària i professional.

Cal oferir formació en coeducació als agents educatius del territori i als centres escolars; inserir en el Pla d'acollida municipal del personal la pràctica de la coeducació, i crear espais de treball comuns amb els referents de coeducació dels centres educatius i les entitats educatives.

Diferents estudis (Subirats, 1988; Espinoza, 2016) mostren les diferències d'interacció i el tracte diferencial que el **personal docent** dispensa a nenes i nens des de la petita infància. En general, en la gestió del grup es dedica més temps i atenció als nens i nois que a les nenes i noies, tant als centres ordinaris com a les escoles de persones adultes, les escoles de música i arts, els espais de lleure i les escoles d'educació especial, entre altres. Aquests estudis també afirmen que es reforcen de manera inconscient certs comportaments diferenciats segons el gènere. A més, les nenes, des de petites, observen la mare i aprenen per imitació que cal que estiguin atentes a les necessitats del seu entorn.

Segons aquests estudis, les nenes i les dones estan socialitzades en «la llei d'agradar, de satisfer els altres»; en canvi, els nens segueixen un procés de separació de la mare a mesura que van creixent, i els arriben missatges destinats a reforçar la seva independència, a no estar pendents dels altres. Aquests comportaments apresos no condicionen les diferències que existeixen en la integració a la dinàmica escolar de noies i nois. Les nenes s'identifiquen més amb les pràctiques escolars que els nens.

En una societat patriarcal, l'educació és androcèntrica i les dones són les grans absents de la visió del món que forgen els centres educatius, i això és un instrument de deslegitimació de les dones (López Navajas, 2021). Si es fa una observació acurada, es veurà que en l'entorn educatiu la majoria d'imatges són masculines. Per tal d'avançar vers una educació feminista, cal introduir referents femenins i models visuals de dones, noies i nenes en tots els àmbits de coneixement i en tots els entorns educatius, tant formals com no formals.

Què s'hi pot fer?

- a. Promoure programes que facilitin l'observació triangular en centres i entitats locals. Comptabilitzar el nombre total de vegades que un referent educatiu s'adreça als nens i a les nens d'un grup. Si es pot, comptabilitzar el temps de les interaccions dirigides. Analitzar i fer públics els resultats obtinguts per tal de veure si es destina més temps als nois que a les noies.
- b. Proposar i incentivar accions que suggereixin correccions per tal que nenes i nens tinguin un nombre d'interaccions i un temps de dedicació de la persona docent equivalent a la composició del grup. Estimular el treball en grups cooperatius.
- c. Fer una anàlisi sobre la presència d'imatges de dones, homes i sectors vulnerables en els entorns educatius formals i no formals del municipi.
- d. Ampliar amb referents femenins els referents tradicionalment masculins en les activitats de les institucions municipals (escoles, biblioteques, centres de lleure, equipaments municipals amb funcions educadores, etc.) perquè s'integrin en la vida del territori.
- e. Visibilitzar el nom de dones amb importància local a l'hora de posar nom a escoles, parcs, centres cívics, equipaments municipals amb funcions educadores i altres espais públics del territori, o a l'hora de canviar-los el nom, a través d'imatges històriques i actuals.
- f. Divulgar fonts d'informació per introduir referents femenins i augmentar l'oferta de lectures de les biblioteques amb lectures que promoguin debats coeducatius.

- g. Elaborar campanyes de divulgació de referents femenins amb la participació del teixit comercial del territori.

3.11. Orientació acadèmica i professional no sexista

L'avançament educatiu femení en els darrers vint anys ha estat un element recurrent en les recerques educatives. Arran de la incorporació de les noies i les dones en tot tipus d'estudis universitaris, es van obtenir evidències que les noies eren més bones estudiants que els nois, repetien menys els cursos i acabaven abans els estudis universitaris. Encara avui, en general, el rendiment escolar és millor entre les noies. En aquells moments, els **resultats acadèmics** de les noies no eren un tema de preocupació. Avui, la percepció del professorat, en el seguiment dels processos d'aprenentatge, sobre el fet que les noies siguin més bones estudiants no ha canviat.

Sabies que

Les dades de resultats del 2022 del Consell Superior d'Avaluació de Catalunya són controvertides i preocupants. Els resultats de **competències bàsiques de sisè de primària** indiquen que la bretxa de gènere en matemàtiques es redueix respecte a anys anteriors, però en totes les franges de nivell les nenes tenen rendiments inferiors als dels nens. Cal tenir present que petites desviacions en els aprenentatges en les etapes d'infantil, primària i secundària poden llastrar el desenvolupament i provocar la pèrdua de talent en les persones adultes. Caldrà fer més recerca per aprofundir en el tema, i tenir en compte que les dades d'àmbit local són molt importants.

L'orientació acadèmica i professional ha de ser una constant al llarg del cicle vital. Des de la infància, tant si és a través de les joguines com verbalment, cal posar exemples o promoure oficis que no siguin estereotipats (Solsona, 2016).

A l'escola, quan es treballa la projecció de «què serem quan siguem grans», de vegades es repeteixen els referents sexistes per a les criatures, i els contes i relats refermen els models tradicionals. Quan els infants són més grans, integren models estereotipats a causa de la història explicada a través de les guerres. Els itineraris educatius i les transicions a l'etapa de secundària sovint són obstacles en els processos de formació que dificulten l'educació al llarg del cicle vital o hi situen una barrera real, i sovint són imposats per les famílies, pels models que es tenen o per les mateixes alumnes.

Avui hi ha moltes iniciatives de les universitats i altres entitats per canviar els estereotips en l'orientació acadèmica i professional. També hi ha disponibles materials en línia per aprofundir en aquest àmbit, fins ara poc treballat.

Es pot consultar el document de la Fundació Isonomia *[Quadern de treball. Orientació educativa i professional amb perspectiva de gènere a través de la lectura infantil i juvenil.](#)*

Què s'hi pot fer?

- a. En col·laboració amb el servei educatiu de la zona o la comarca, fer un estudi del municipi per conèixer la realitat dels centres educatius pel que fa a la bretxa de gènere, d'ètnia i de nivell socioeconòmic en els resultats acadèmics. I si escau, fer un seguiment

dels itineraris educatius en funció de cadascuna de les diversitats de gènere, ètnia i nivell social.

- b. Implementar accions, com la creació d'observatoris locals o comarcals per a l'èxit educatiu, a fi de garantir l'obtenció de bons resultats acadèmics en tota la població. Aquestes accions poden tenir com a objectiu fer un seguiment de l'abandonament escolar durant l'adolescència o centrar-se en un àmbit específic, com els cicles formatius.
- c. Fer un estudi de l'oferta del territori pel que fa a orientació acadèmica i professional per tal de detectar els biaixos sexistes i capacitistes i les necessitats relatives a una orientació acadèmica i professional inclusiva.
- d. Estudiar els nous nínxols d'ocupació en especialitats de cicles formatius i programes de formació i inserció (FPI), i potenciar una participació equilibrada entre ambdós sexes i altres grups vulnerables.
- e. Analitzar la presència de cicles formatius tradicionalment masculins i femenins al territori i a l'entorn local. Garantir una oferta formativa que no discrimini en funció de les especialitats considerades tradicionalment femenines o masculines.
- f. Impulsar la coordinació de totes les entitats del territori (escoles, instituts, entitats de lleure, biblioteques, etc.) per oferir contes, narracions i relats, a més de material gràfic, no estereotipats per tal d'impulsar una orientació acadèmica i professional que permeti educar en llibertat.
- g. Crear els materials necessaris en l'àmbit local per a les persones que han d'ocupar-se de l'orientació acadèmica i professional inclusiva.

- h. Promoure un servei d'orientació i acompanyament als joves que els faci reflexionar sobre com els estereotips de gènere els limiten en les seves opcions.
- i. Elaborar mòduls formatius sobre les professions i el gènere per als orientadors/es del territori.
- j. Promoure fires, tastets d'oficis i referents de les empreses del territori que trenquin els rols estereotipats de les professions.
- k. Potenciar mentories individualitzades amb referents del territori que trenquin els estereotips de gènere i els del seu sector d'activitat.

3.12. L'abandonament educatiu prematur i la perspectiva interseccional

A Catalunya i a l'Estat espanyol, l'abandonament escolar prematur (AEP) és un problema molt greu. Com que és una situació que afecta molt més els nois que les noies, tant a Catalunya com a Espanya i Europa, això invisibilitza l'abandonament de les noies i les seves especificitats.

Enguany l'abandonament femení ha augmentat 4 punts a Catalunya (14,2 %) en relació amb l'any passat (9,9 %). La taxa d'AEP entre les noies de nacionalitat estrangera (18,9 %) era més del doble que la de les noies nacionals, segons dades de l'any 2021 (font: [«Una mirada de gènere a l'abandonament escolar prematur»](#), *Infoedu*, núm. 20, Diputació de Barcelona).

Això situa Catalunya com la sisena comunitat autònoma amb més abandonament femení, per sobre de la mitjana espanyola (11,2 %) i europea (8,0 %) (font: Idescat).

Si bé l'abandonament educatiu és un fenomen que particularment es presenta entre els nois, es produeix la paradoxa que l'abandonament femení fa augmentar la vulnerabilitat social de les noies, tal com mostra l'estudi *L'abandonament escolar prematur des de la perspectiva de gènere: on són les noies que abandonen?* (Garcia i Panadero, col·lecció «Projectes transformadors», Diputació de Barcelona, 2023).

En comparació amb els nois, les noies tenen menys oportunitats formatives i laborals, i l'abandonament té unes conseqüències més adverses per a elles perquè:

- Resulta poc visible, particularment entre les noies joves replegades en l'esfera privada i la reproducció dels rols de gènere.
- Tenen menys accés a la formació en programes i recursos de noves oportunitats i també al conjunt de l'oferta formativa disponible per a aquests col·lectius.
- La provisió de l'oferta de formació professional pot ser limitada segons els territoris i està fortament esbiaixada i masculinitzada.
- Les noies experimenten dificultats d'inserció laboral perquè es concentren en sectors feminitzats, que tendeixen a salaris més baixos i amb menys progressió al llarg de la trajectòria laboral.

Què s'hi pot fer?

- a. Fer un estudi de la situació de l'AEP al territori amb diagnòstics del fracàs escolar, l'exclusió escolar i la detecció prematura de l'AEP amb perspectiva interseccional.

- b. Establir una col·laboració entre les àrees municipals de gènere i d'educació per tal de desenvolupar accions de prevenció i detecció de l'AEP.
- c. Impulsar la coordinació de totes les entitats del territori (escoles, instituts, entitats de lleure, etc.) per abordar la prevenció de l'AEP amb estratègies específiques adreçades a les noies i a altres grups vulnerables.
- d. Fomentar entre les noies joves referents formatius i ocupacionals no estereotipats, i promoure experiències pilot formatives amb l'objectiu d'augmentar la presència de nois i noies en formacions professionals no estereotipades.
- e. Revisar l'oferta d'FPi per tal d'impulsar la participació de les noies, ja que sovint és el camí cap a professions no estereotipades.

3.13. La participació de les noies en les STEAM (ciències, tecnologia, enginyeria, arts i matemàtiques)

Durant els anys vuitanta, la presència de dones a enginyeria informàtica era del 30 %; avui no arriba al 12 %. L'any 2000 la matrícula femenina a matemàtiques era del 60 %; avui és d'un 37 %. Les dades de Catalunya sobre les dones en els estudis tècnics i científics indiquen que la distribució per sexes dels estudiants d'aquestes modalitats apunta una tendència significativa: si bé, en general, hi ha més noies que nois estudiant el batxillerat, en els estudis científics i tecnològics aquesta proporció s'inverteix, amb una rellevància especial en aquests darrers anys.

En el batxillerat tecnològic, les dones només són un 18,6 % dels estudiants. S'observa que les noies amb notes superiors als nois no fan estudis científicotecnològics perquè han seguit un llarg camí durant el qual s'han qüestionat les seves competències tecnològiques, per la pressió social i familiar. La literatura identifica biaixos de gènere importants, i també altres de causats per característiques socioeconòmiques i socioculturals, que no són únics ni propis de l'àmbit STEM (ciències, tecnologia, enginyeria i matemàtiques) (Grimalt-Álvaro i Couso, 2021; 2022).

Important

La creença que les sortides professionals en aquest àmbit són fonamentalment masculines perpetua els estereotips de gènere i influeix en la tria de les noies. Per tant, cal preocupar-se per l'avançament de les bretxes de gènere i els resultats de les competències bàsiques amb perspectiva interseccional.

Totes aquestes desviacions en la secundària i els estudis superiors es poden relacionar amb els resultats de competències bàsiques a quart d'ESO, que mostren que la bretxa de gènere creix fins a 6,6 punts. La mitjana de les noies és de 57,8 punts, i la dels nois, de 64,4 punts. I les noies amb rendiment alt són la meitat que els nois del mateix nivell.

En els darrers anys, en alguns centres educatius s'ha promogut l'enfocament STEAM, que permet treballar de manera integrada diferents àrees com les matemàtiques, la ciència, la tecnologia i l'art, en què la creativitat és un motor d'aprenentatge. L'evolució del percentatge

de persones que van obtenir un títol de formació professional en l'àmbit de les STEAM entre el 2008 i el 2016 indica que els percentatges no varien: 33,8 % de dones i 66,2 % d'homes.

Què s'hi pot fer?

- a. Fer un estudi de la situació de la preinscripció en estudis STEAM (global, per sexe i per classe social), tant en els estudis secundaris com en cicles formatius, i també del nombre de graduats en estudis STEAM (global, per sexe i per classe social) a escala local.
- b. Organitzar accions al territori per millorar la percepció social dels estudis i de les professions STEAM.
- c. Oferir models de referència, amb la presència de dones professionals en aquest àmbit, així com les aportacions a la societat que poden dur-se a terme des de professions de perfil STEAM.
- d. Donar suport a les accions incloses en els programes STEAM, especialment amb l'objectiu específic de donar a conèixer la diversitat de perfils dels professionals de les STEAM per tal de trencar els estereotips establerts, i també donar suport a les accions per disminuir el desequilibri de gènere en l'àmbit de les STEAM. D'altra banda, impulsar activitats extraescolars en l'àmbit de les STEAM i els clubs STEAM, centrant-se en el foment de la participació de les dones i en els col·lectius amb situacions socioeconòmiques desfavorides.
- e. Col·laborar en l'avaluació de les iniciatives que sorgeixin en aquest àmbit, amb l'obtenció dels indicadors de resultats generals de les accions desenvolupades, desagregades per gènere.

- f. Promoure l'interès i les competències digitals i tecnològiques entre les dones a les escoles municipals de persones adultes.
- g. Crear programes específics per acostar les noies a l'interès per les ciències i les tecnologies en l'àmbit del lleure i el joc.
- h. Incloure, en els objectius pedagògics de les escoles bressol i durant la petita infància, la curiositat per les ciències i l'experimentació en aquest àmbit.

04.

Conclusions

Els governs locals, els més propers a la ciutadania, incorporen polítiques educatives que van molt més enllà de l'escolarització, i promouen aprenentatges al llarg de la vida i en tots els àmbits de la vida quotidiana. Des dels espais físics, com el mateix barri, on s'interactua i es participa, fins als entorns tecnològics, passant pels espais familiars i els equipaments educatius formals i no formals del municipi, a tot arreu s'aprèn i es construeix cultura, comunitat i coneixement. En aquest sentit, és imprescindible que la coeducació i la igualtat de gènere s'incorporin en els programes educatius que impulsen els municipis i siguin compartides pels diferents agents educatius del territori.

La coeducació és un dels principals reptes que afronta l'educació d'avui dia, i s'han de tenir en compte molt seriosament quatre línies estratègiques en les quals caldrà incidir, que són les següents:

- L'equitat educativa en l'educació no formal, és a dir, una educació lliure de desigualtats.
- Les ciutats coeducadores, un repte de les administracions i les ciutats, que han d'educar en igualtat nois i noies.
- Unes escoles i uns equipaments segurs i lliures de violències masclistes, amb material i documents basats en la igualtat de gènere.
- Unes noves oportunitats per a la transformació educativa en tots els àmbits.

Abans de tot, però, s'ha de fer una diagnosi acurada de la realitat coeducativa dels entorns d'aprenentatge, de l'educació formal, no formal i informal, amb dades reals que ajudin a poder dissenyar accions que serviran per assolir la igualtat de gènere. Totes aquestes dades han d'estar relacionades amb els espais educatius municipals, des del joc de l'infant i l'orientació professional fins als sabers o l'educació afectivosexual dels infants, i a partir d'aquí, cal definir objectius i propostes d'actuació concretes que impulsin la prevenció i el canvi.

És necessari que, a fi d'assolir aquests objectius, totes les iniciatives i plans d'acció dissenyats en l'àmbit de la coeducació condueixin a un pacte municipal per a la coeducació, sense sexisme, sense racisme ni cap discriminació. Tal com s'ha apuntat, és imprescindible, abans de definir les accions, fer una diagnosi amb les propostes de tots els espais i agents educatius i elaborar una proposta d'avaluació per comprovar els resultats dels processos coeducatius duts a terme i modificar-los si és necessari.

Les propostes de treball en coeducació que s'han formulat són les següents:

- Una diagnosi amb mirada interseccional, amb dades desagregades i ben interpretades.
- Una desconstrucció dels estereotips sexistes, incloent, per exemple, en els rols i les joguines.
- Posar en relleu els sabers de les dones i les cures, i modificar les masculinitats.
- Treballar l'educació afectivosexual, cosa que s'ha de fer des de la infància.
- La prevenció de les violències masclistes, amb plans i recursos.

- La prevenció i la lluita contra l'assetjament escolar, entenent les causes primeres del conflicte.
- L'adopció del llenguatge inclusiu, amb una diagnosi prèvia de la qüestió.
- La creació d'un banc de recursos i materials i l'impuls dels patis de les escoles amb mirada feminista.
- La promoció de ficcions i jocs no sexistes i la conscienciació de les famílies pel que fa a les pantalles.
- La formació dels agents educatius en coeducació i la visibilització de les dones.
- La promoció d'una orientació acadèmica lliure de prejudicis sexistes, per a la qual cosa caldrà analitzar les formacions existents i proporcionar models.
- La prevenció de l'abandonament escolar prematur, que s'ha d'abordar des de tots els àmbits.
- La promoció, entre les noies, de les STEAM, amb accions i models de referència, per exemple, i promovent-ne l'interès.

Bibliografia

ABAD VILLAMOR, Ana Isabel (2012). *La influencia de las series de ficción en la reconstrucción de la identidad de los adolescentes en contextos multiculturales*. Universitat de Saragossa, Facultat d'Educació. <https://zaguan.unizar.es/record/9250/files/TAZ-TFM-2012-928.pdf>

AGUD, I., et al. (2021). *La coeducació a Catalunya. Pràctiques de referència i reptes* (informe de la recerca). Barcelona: Plataforma Unitària contra les Violències de Gènere. <https://www.violenciadegenere.org/actualitat/la-coeducacio-catalunya-practiques-de-referencia-i-reptes>

ALBAIGÉS BLASI, B. (2018). *Criteris per a l'avaluació de les bones pràctiques en educació*. Fundació Pi i Sunyer. https://bbp.cat/categorias/50_pdf_categoria.pdf

ARIAS DOMÍNGUEZ, Laura (2022). «La violencia contra la infancia es uno de los factores que permite que exista el bullying». A: *Pikara Magazine*. <https://www.pikaramagazine.com/2022/12/la-violencia-contra-la-infancia-es-uno-de-los-factores-que-permite-que-exista-el-bullying/>

ARRIAGA SANZ, C., i DE ALBA EGUILUZ, B. (2021). «Perspectiva de género y educación musical: una propuesta desde la formación inicial del profesorado». A: Chao, R.; Rosa, F. C.; Chao, A.; Gillanders, C., i Vicente, R. M. (ed.) *Actas del III Congreso Internacional de Música y Cultura para la Inclusión y la Innovación* (p. 160-164). Universitat de la Corunya. <https://doi.org/10.17979/spudc.9788497498050>

BERTOMEU MARTÍNEZ, Angustias (2005). *Sexismo en los videojuegos*. Instituto Andaluz de la Mujer.

BIAN, Lin; LESLIE, Sarah, i CIMPIANI, Andrei (2017). «Gender stereotypes about intellectual ability emerge

early and influence children's interests». https://www.researchgate.net/publication/312961123_Gender_stereotypes_about_intellectual_ability_emerge_early_and_influence_children's_interests

CALDERÓN GÓMEZ, D., i GÓMEZ MIGUEL, A. (2022). *Consumir, crear, jugar. Panorámica del ocio digital de la juventud*. Madrid: Centro Reina Sofía sobre Adolescencia y Juventud, Fundación FAD Juventud. DOI: 10.5281/zenodo.6338126. https://www.centroreinasofia.org/publicacion/investigacion_ocio_digital/

CANDELA. Acció Comunitària i Feminista (2022). *El soroll del silenci. Guia per abaixar el volum de les violències sexuals*. Candela. https://candela.cat/wp-content/uploads/2022/03/GUIA_OK_kompr.pdf

CENTRO REINA SOFÍA SOBRE ADOLESCENCIA Y JUVENTUD, *Barómetro juventud y género 2021* (2022). <https://www.adolescenciayjuventud.org/nota-prensa/crece-el-porcentaje-de-chicos-jovenes-15-a-29-anos-que-niega-la-violencia-de-genero-o-le-resta-importancia/>

CHÓLIZ, Mariano, i MARCOS, M. (2020). *Detección temprana y prevención de adicciones tecnológicas en adolescentes*. Fundación MAPFRE.

COL·LECTIU PUNT 6. *Coeducació* (2020). Patis coeducatius. Barcelona: Col·lectiu Punt 6.

CORTADA, Ester (2011). «D'alumna a mestra». A: *Educació i Història: Revista d'Història de l'Educació*, 17 (p. 47-75).

COUSO, D., i SANMARTÍ, N. *Els reptes de l'educació a Catalunya*. Anuari 2022 (p. 227-230).

DEPARTAMENT D'EDUCACIÓ (2017). Pla STEMcat d'impuls de les vocacions científiques, tecnològiques, en enginyeria i en matemàtiques. Barcelona. <https://educacio.gencat.cat/web/.content/home/departament/linies-estrategiques/pla-stem/pla-stem.pdf>

DÍEZ GUTIÉRREZ, E. J. (coord.) (2004). *La diferencia sexual en el análisis de los videojuegos*. Madrid: Instituto de la Mujer.

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. GERÈNCIA D'EDUCACIÓ (2022). «Una mirada de gènere a l'abandonament escolar prematur». A: *Infoedu*, núm. 20. <https://www.diba.cat/documents/94105123/344181799/InfoEdu20.pdf/7e3228fb-81ee-488b-2bf1-4609264602b1?t=1668588985102>

Enquesta a la joventut de Barcelona (EJOB) 2020. https://w10.bcn.cat/APPS/riswestudis/editEstudi.do?reqCode=inspectById&estudiid=6780&set-locale=ca_ES#

ESPINOZA, Ana María, i TAUT, Sandy (2016). «El rol del género en las interacciones pedagógicas de aulas de matemática chilenas». A: *Psykhé*, vol. 25 (2), Santiago, 2016. https://www.scielo.cl/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S0718-22282016000200003

FORMACIÓ AFES EN XARXA. *Autoestima i hipersexualització en infants i joves*. Formació AFES en xarxa, Sant Cugat del Vallès. www.youtube.com/formacioafesenxarxasantcugat

GARCÍA, Maribel, i PANADERO, Hungria. *On són les noies que abandonen prematurament l'educació? L'abandonament educatiu prematur en clau de gènere des del món local* (2023). Gerència d'Educació de la Diputació de Barcelona, Diputació de Barcelona. <https://www.diba.cat/documents/94105123/391569562/06-No->

[ies-abandonen.pdf/4b8effc3-1b70-7d6d-cc85-0c2d-f4074c8f?t=1686308173851](https://www.gub.cat/ies-abandonen.pdf/4b8effc3-1b70-7d6d-cc85-0c2d-f4074c8f?t=1686308173851)

GONZÁLEZ CASTELLVÍ, A.; CARRERAS, A., i RIVAS MORENO, A. (2021). *La coeducació a l'escola bressol municipal*. Diputació de Barcelona.

GRIMALT-ÁLVARO, C., i COUSO, Digna (2022). «¿Qué sabemos del posicionamiento STEM del alumnado? Una revisión sistemática de la literatura». A: *Revista de Investigación Educativa*, vol. 40, núm. 2 (p. 531-547).

INSTITUTO DE LA MUJER Y PARA LA IGUALDAD DE OPORTUNIDADES. *Estereotipos, roles y relaciones de género en series de televisión de producción nacional: un análisis sociológico*. Madrid: Instituto de la Mujer y para la Igualdad de Oportunidades, «Estudios», 24. https://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKEwjpg-rtjMGEAxUV7rsIHxJ4CxIQFnoECBE-QAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.inmujeres.gob.es%2FAreasTematicas%2FAreaEstudiosInvestigacion%2Fdocs%2FEstudios%2FInforme_Publicacion_Ser_ies_DEF_.pdf&usg=AOvVaw0mDYceziLtZxKDPBw38l8M&opi=89978449

LLEDÓ, Eulàlia (2005). *De llengua, diferència i context*. Institut Català de les Dones. Generalitat de Catalunya.

LOJO, Mirta (2022). «Context i marc teòric de l'educació feminista». A: Lojo, Mirta (coord.). *Educació feminista*. Barcelona: Rosa Sensat.

LÓPEZ NAVAJAS, Ana (2021). *Aprender con referentes femeninos. Un legado cultural para la igualdad*. Madrid: SM.

OTERO VIDAL, Mercè (2023). «Coeducació, pedagogies i escoles feministes». A: «Lluitem per l'educació que volem, a què tenim dret», *Realitat.cat*, monogràfic sobre educació (p. 20-22).

RIERA, J. (2018). *Les famílies i les seves relacions amb l'escola i la societat davant del repte educatiu avui*. Barcelona: Ed. El Racó.

SÁNCHEZ ANDREO, J., i SANCHÍS CAUDET, Rosa (2022). «Educatió sexual». A: LOJO, Mirta (coord.). *Educatió feminista*. Barcelona: Rosa Sensat.

SÁNCHEZ, M. (2022). *Prehistorias de mujeres*. Barcelona: Destino.

SOLSONA, Núria (2016). *Ni princeses, ni pirates*. Vic: Eumo.

SOLSONA, Núria, i SUBIRATS, Marina (2022). «Polítiques per a la igualtat a Catalunya: l'àmbit educatiu. Una gota lila enmig de l'oceà». A: *Revista d'Estudis Autònoms i Federals*. Institut d'Estudis de l'Autogovern (p. 173-208).

SUBIRATS, Joan (2020). *Monogràfic «Ciutat, cultura i educació»*. <https://www.edcities.org/ca/wp-content/uploads/sites/6/2020/07/monogr%C3%A0fic-AICE-2020-Ciutat-Cultura-i-Educaci%C3%B3.pdf>

SUBIRATS, Marina (2017). *Coeducació, aposta per la llibertat*. Barcelona: Octaedro.

SUBIRATS, M. (2023). *De mares a filles. La transmissió de la feminitat*. Barcelona: Edicions 62.

TARABINI, A., i CURRAN, M. (2019). *L'abandonament educatiu prematur actualment té una clara connotació masculina*. Guies de política local. Barcelona: Diputació de Barcelona.

UNESCO (2015a). «Emerging Evidence, Lessons and Practice in Global Comprehensive Sexuality Education: A Global Review». <https://www.unfpa.org/sites/default/>

[files/pub-pdf/CSE_Global_Review_2015.pdf](#) CSE Global Review 2015.pdf (consulta: 4 de maig de 2017).

UNESCO (2018). *Orientaciones técnicas internacionales sobre educación en sexualidad. Un enfoque basado en la evidencia*. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000265335>

Glossari terminològic

Nota: el glossari terminològic l'ha confeccionat l'autora a partir del glossari «TOT Coeduca't», del Departament d'Educació, i el *Breve diccionario coeducativo* (2008), del Principado de Asturias.

A

Acció positiva: establiment de polítiques que afavoreixin determinats grups socials que històricament han patit discriminacions i encara en pateixen ara.

Androcentrisme: enfocament d'una anàlisi, estudi o recerca únicament des de la perspectiva masculina, i utilització posterior dels resultats com a vàlids per a tots els individus, homes i dones, cosa que provoca una distorsió de la realitat.

Autoestima: manera com apreciem les nostres característiques personals. Habitualment és més baixa en les nenes, noies i dones, i en altres grups discriminats.

B

Barreres invisibles: obstacles que es troben les dones i altres grups discriminats i que es basen en valors androcèntrics que dificulten la participació plena d'aquests col·lectius en la vida educativa i social.

C

Coeducació: promoció d'una educació amb una visió polièdrica que potenciï la igualtat efectiva d'oportunitats i l'eliminació de tota mena de discriminació per raó de sexe, així com la integració, de manera explícita i amb continguts d'aprenentatge, de la perspectiva de gènere.

Consciència de gènere: capacitat per percebre que, culturalment, l'experiència de vida, les expectatives i les

necessitats de nenes i nens, noies i nois, dones i homes són diferents i comporten desigualtats.

Curriculum ocult: currículum implícit i no intencional que és present en l'actuació del professorat, encara que aquest no en sigui conscient, i que es transmet a l'alumnat.

D

Desconstrucció: procés de qüestionament i modificació dels estereotips construïts culturalment sobre dones i homes i altres grups socials discriminats.

Discriminació de gènere: situació de marginació sistemàtica i inferiorització cap a les dones que està profundament arrelada en la societat patriarcal.

E

Educació afectivosexual: educació, des de la primera infància, per al desenvolupament d'unes relacions afectives i sexuals sense discriminacions sexistes. És considerada un aspecte central de la formació feminista de les persones.

Empoderament femení: procés pel qual s'augmenta la força de les nenes i les dones per viure en una societat més justa i sense discriminacions sexistes.

Equitat educativa: objectiu d'educació que implica justícia i igualtat d'oportunitats entre homes i dones i el respecte de la pluralitat d'opcions vitals i identitats.

Equitat de gènere: terme específic per designar l'equitat educativa quan es tenen en compte les diferències entre nenes i nens (per exemple, d'aprenentatge entre nenes i nens o d'itineraris educatius entre noies i nois).

Escola feminista: transformació de l'escola per donar resposta a l'esperança d'una educació en llibertat, justícia i benestar.

Escola mixta: model educatiu en el qual conviuen, en un mateix espai, noies i nois, nenes i nens, sense qüestionar el model patriarcal ni incorporar els sabers i les pràctiques de les dones.

Estereotip de gènere: construcció cultural que comparteix la majoria i que assigna als dos sexes, masculí i femení, diferents papers, actituds, comportaments i característiques. Situa allò que és masculí com a més important, com a norma, cosa que genera una jerarquització de les persones en funció del sexe i subordina el model femení al masculí. Els estereotips de gènere afecten totes les persones perquè limiten les possibilitats de dones i homes de desenvolupar-se individualment a partir de les seves inquietuds, interessos, motivacions i sentiments.

F

Femellisme: terme paral·lel a *masclisme*. Actitud personal que concep les dones com a grup oposat als homes i que propugna la superioritat de les unes sobre les altres.

Feminitat: model que s'associa a les dones segons una perspectiva patriarcal. Resum de les qualitats «tradicionals» que la societat patriarcal assigna a les dones: submissió, entrega, fragilitat, passivitat, dependència, etc.

G

Gènere: construcció cultural que defineix el conjunt de característiques, manifestacions i actituds que es consideren apropiades per a les nenes i els nens, per a les dones i els homes. Els gèneres estan jerarquitzats: el masculí, per sobre del femení.

H

Homofòbia: aversió, odi, por, prejudici o discriminació contra homes o dones homosexuals, bisexuals o transsexuals.

I

Identitat de gènere: autopercepció que cada persona té del seu propi sexe i d'unes característiques de gènere, tant si es correspon com no amb el gènere assignat socialment.

Identitat sexual: autodefinició que la persona fa d'ella mateixa identificant-se amb alguna de les modalitats sexuals: mascle, femella, bisexual, asexual o altres.

Inclusió: acció d'atendre les diversitats sexuals i de gènere, educant sense discriminacions i intervenint sobre la construcció de la feminitat i de la masculinitat per tal de corregir els papers assignats tradicionalment a homes i dones.

Indicadors de coeducació o feministes: criteris per avaluar la situació de la coeducació i l'educació feminista a les entitats educatives.

Interseccionalitat: marc conceptual, teòric i metodològic que té en compte la interrelació del sexe/gènere, la classe social, els graus de funcionalitat i l'origen ètnic i cultural.

Intersexualitat: ventall de condicions associades a un desenvolupament atípic de les característiques físiques sexuals. Les persones intersexuals poden néixer amb cromosomes, genitals i gònades que no encaixen amb la típica presentació masculina o femenina.

Invisibilització: procés pel qual certes persones, esdeveniments, actituds o comportaments passen desapercebuts pels patrons culturals del patriarcat. En el cas de l'educació, la cultura patriarcal provoca la des-

aparició de les aportacions i les pràctiques que les dones i altres grups discriminats han dut a terme al llarg de la història.

L

Llenguatge sexista: ús del llenguatge que fomenta la discriminació de les dones: utilitza el masculí com a gènere gramatical que inclou el femení, invisibilitza les dones, considera el que és masculí com a representant de la humanitat i tracta pejorativament el que és femení.

M

Masclisme: conjunt d'actituds, conductes, pràctiques socials i creences destinades a justificar i promoure el manteniment de la discriminació de les dones i els grups que tenen comportaments femenins sense ser-ho.

Masculinitat hegemònica: model de comportament i actituds que s'espera en els homes, com ara la violència o el rebuig de la feminitat, i que la societat patriarcal estimula en els nens, els nois i els homes.

Misogínia: forma de sexisme que implica odi, repudi i menyspreu per les dones.

O

Orientació sexual: atracció emocional o sexual que se sent cap a una altra persona. Si és cap a una persona del mateix sexe, es parla d'homosexualitat; si és cap a una persona de sexe diferent, es parla d'heterosexualitat, i l'atracció per persones d'ambdós sexes és bisexualitat.

P

Patriarcat: sistema familiar i social, ideològic i polític amb el qual els homes, mitjançant la força, la pressió directa, els rituals, les tradicions, la llei, el llenguatge, els costums, l'educació i la divisió del treball, determinen quin és el paper que les dones han d'interpretar per tal d'estar sotmeses a l'home en qualsevol circumstància.

Persona no binària: persona la identitat sexual i/o de gènere de la qual no s'ajusta al que culturalment entenem com a home o dona.

Perspectiva de gènere: enfocament que, en una societat patriarcal, té en consideració les diferències entre dones i homes en qualsevol activitat o àmbit.

Prejudici: idea que, malgrat ser falsa o simplificadora, s'accepta com si fos veritat, perquè està basada en estereotips establerts culturalment.

R

Rols de gènere: actituds, capacitats, comportaments, funcions socials i limitacions diferenciats en homes i dones que es consideren «naturals» malgrat que tenen un origen cultural.

S

Sexe: atribució que es fa a les criatures en néixer en funció dels genitals externs; pot ser femení o masculí.

Sexisme: conjunt de tots i cadascun dels mètodes utilitzats en el si del patriarcat per mantenir la inferioritat, la subordinació i l'explotació del sexe dominat: el femení.

Socialització: condicions culturals, socials, anatòmiques, fisiològiques, emocionals, afectives i de conducta relacionades entre si i que caracteritzen els éssers humans en totes les fases del seu desenvolupament.

T

Transgènere: terme que descriu un ampli ventall de persones que expressen el seu gènere de manera diferent de com ho fa la majoria, o que expressen característiques de gènere que no es corresponen amb les que tradicionalment s'associen al sexe de la persona. Inclou transsexuals i transvestits, entre altres.

Transversalitat: inclusió de la perspectiva de gènere en l'elaboració, el desenvolupament i el seguiment de les actuacions que afecten, directament o indirectament, la comunitat educativa.

V

Visibilització: acció de mostrar i posar en valor les aportacions i les pràctiques de les dones i el llegat de les dones i altres grups discriminats al llarg de la història.

Amb la col·lecció de publicacions *Guies de política educativa local* volem posar a disposició dels governs locals uns materials breus de consulta sobre l'aplicació de les polítiques educatives en l'àmbit municipal, orientat a electes i càrrecs directius municipals amb responsabilitats en l'àmbit de l'educació.

Les persones que exerceixen aquestes responsabilitats, especialment si es tracta del seu primer mandat, es poden trobar amb dificultats derivades de la manca de coneixement profund de les competències i recursos disponibles pels ajuntaments a l'empareda d'una legislació que moltes vegades no és prou clara. A més, sovint el règim local i sectorial és objecte de modificacions que dificulten el coneixement d'una competència la interpretació de la qual és diversa i es pot prestar a confusió.

Aquestes guies volen facilitar el desenvolupament de les tasques que exerceixen els ajuntaments, abordant les diferents matèries que afecten la gestió del dia a dia en l'àmbit de l'educació.

**Diputació
Barcelona**

Àrea d'Educació

Gerència de Serveis d'Educació

Comte d'Urgell, 187

Recinte Escola Industrial

08036 Barcelona

Tel.: 934 022 950

o.pe.educació@diba.cat · diba.cat/educacio